

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

Dětská práva a jejich naplňování v životě mentálních jedinců

Bakalářská práce

Autor: Eva Czinegová

Vedoucí práce: PhDr. Libuše Vlášková

14.5.2007

Abstract

Title of the essay is **Children's Rights and their fulfilling in life of mental individuals.**

A child as every human personality has its worth, dignity and basic rights. Considering its physical and intellectual development, defencelessness and vulnerability it needs special care, help, protection, understanding and love. Children's Rights apply without exception to every child as well as teenagers in the age of 0 to 18 years.

An intensive progress of human rights was reached and agreements which directly or indirectly referred to children were concluded during last century, no sooner. Turning-point in the progress of international cooperation and children's rights protection became Convention on the Rights of the Child, which was accepted on November 20, 1989 by UNO General Assembly. It came to be a central and durable instrument of UNO policy, focused on children's destiny improving.

In terms of human rights observance also study of situation of mentally handicapped people started in the second half of the 20th century. Their situation is the more complicated that they due to their handicap can only communicate with difficulties, which is what deprives them of the possibility to enforce their rights themselves and to demand their abundance.

Mentally handicapped children are for the reasons of lowered intellectual abilities in the course of legitimate exercise of their basic children's rights endangered more than healthy children without handicap.

In this essay I tried to find out to what extent mentally handicapped children know their rights, how they understand them, how they use them in their life. I considered parents' and public's points of view and extent of awareness of Children's Rights. I attended also to opinions and experience of pedagogical workers working with mentally handicapped children.

From acquired information I tried to create educational manual, which could help pedagogical workers and parents as well easily explain to mentally handicapped children their basic Children's Rights.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Dětské práva a jejich naplňování v životě mentálních jedinců vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 14.05.2007

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní PhDr. Libuši Vláškové za obětavou pomoc a podporu při zpracování celé práce. Také děkuji zaměstnancům a žákům základních škol za jejich ochotu spolupracovat při sběru dat. Mé poděkování patří i celé mé rodině za poskytnutou podporu.

Obsah

Úvod	8
1. Současný stav	9
1.1 Vymezení pojmů právo, lidská práva	9
1.1.1 Pojem práva	9
1.1.1.1 Vývoj práva	9
1.1.2 Pojem lidská práva	9
1.2 Právní dokumenty týkající se dětských práv	10
1.2.1 Deklarace práv dítěte	10
1.2.2 Všeobecná deklarace lidských práv	11
1.2.3 Deklarace práv dítěte	11
1.2.4 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	11
1.2.5 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	12
1.3 Úmluva o právech dítěte	12
1.3.1 Vznik a přijetí Úmluvy o právech dítěte	12
1.3.2 Hodnocení implementace Úmluvy o právech dítěte	14
1.3.3 Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí	15
1.4 Další přijaté úmluvy a deklarace týkající se práv dítěte	15
1.4.1 Evropská úmluva o výkonu práv dítěte	15
1.4.2 Výzva z Nykopingu	16
1.4.3 Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce	16
1.4.4 Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí	16
1.4.5 Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství	17
1.4.6 Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí	17
1.4.7 Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	17
1.4.8 Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí	17
1.5 Právní dokumenty týkající se osob s mentálním postižením	17

1.5.1	Evropská sociální charta	18
1.5.2	Deklarace práv mentálně postižených osob	18
1.5.3	Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdr. postižením	18
1.6	<i>Vymezení pojmu mentální retardace</i>	19
1.7	<i>Osoby s mentálním postižením v jednotlivých období života</i>	20
1.7.1	Odchytky ve vývoji u osob s mentálním postižením v období dětství	21
1.7.1.1	Novorozenecké období	21
1.7.1.2	Kojenecký věk	21
1.7.1.3	Batolecí věk	21
1.7.1.4	Předškolní věk	22
1.7.1.5	Školní věk	22
1.7.1.6	Adolescence	22
1.8	<i>Klasifikace osob s mentální retardací</i>	23
1.8.1	Osoby s lehkou mentální retardací IQ 50-69 (F70)	23
1.8.2	Osoby se středně těžkou mentální retardací, IQ 35-49 (F71)	24
1.8.3	Osoby s těžkou mentální retardací, IQ 20-34 (F72)	25
1.8.4	Osoby s hlubokou mentální retardací, IQ je nižší než 20 (F73)	25
1.8.5	Osoby s jinou mentální retardací (F78)	26
1.8.6	Osoby s nespecifikovanou mentální retardací (F79)	26
1.9	<i>Výskyt a příčiny vzniku mentální retardace</i>	27
1.9.1.	Prenatální příčiny	27
1.9.2	Perinatální příčiny	27
1.9.3	Postnatální příčiny	28
1.10	<i>Současný systém výchovy a vzdělávání dětí s mentální retardací</i>	28
1.10.1	Speciálně pedagogická centra	28
1.10.2	Raná péče	29
1.10.3	Předškolní vzdělávání	29
1.10.4	Základní škola speciální	30
1.10.5	Základní škola praktická	30

1.10.6 Odborná učiliště	31
2. Cíle práce a hypotézy	32
2.1 <i>Cíl práce</i>	32
2.2 <i>Hypotézy</i>	32
3. Metodika	33
3.1 <i>Použitá metoda</i>	33
3.2 <i>Charakteristika výzkumného souboru</i>	33
4. Výsledky	35
4.1 <i>Výsledky řízených rozhovorů s cílovým souborem 1</i>	35
4.2 <i>Výsledky dotazníkového šetření u cílového souboru 2</i>	44
4.3 <i>Výsledky dotazníkového šetření u cílového souboru 3</i>	50
5. Diskuse	56
5.1 <i>Diskuse k hypotéze 1</i>	56
5.2 <i>Diskuse k hypotéze 2</i>	60
5.3 <i>Diskuse k hypotéze 3</i>	62
6. Závěr	64
7. Seznam použitých zdrojů	66
8. Klíčová slova	69
9. Přílohy	70

Úvod

Minulé dvacáté století je nazýváno stoletím dítěte. Dříve se na děti pohlíželo jako na osoby, které musí být podřízeny dospělým. První diskuse o postavení dítěte ve společnosti začaly probíhat v období mezi první a druhou světovou válkou. V roce 1924 byla Valným shromážděním Společnosti národů přijata deklarace práv dítěte nazvaná Ženevská deklarace. Na základě válečného utrpení vznikaly organizace (OSN-fond UNICEF), které se zabývaly pomocí strádajícím dětem.

Dítě začalo být považováno za právoplatného člena lidské společnosti, s výhodami a potřebami ochrany, které dětský věk požaduje. V druhé polovině dvacátého století se hovoří o potřebě zakotvení dětských práv v závazném dokumentu, o nutnosti dodržování a uplatňování práv dítěte. Na návrh Polska byla vypracována a v roce 1989 přijata Úmluva o dětských právech. Úmluva usiluje o podporu a ochranu práv normálního dítěte žijícího v běžných podmínkách, zajišťuje i speciální ochranu práv dětí, které žijí v obzvláště obtížných podmínkách. Úmluvu o právech dítěte do dnešního dne ratifikovalo více než 190 států, včetně České republiky.

Nejdůležitější avšak nejtěžší práce je přenést závěry přijatých dokumentů a deklarací do běžného, praktického života. Nejinak je to i s dětskými právy. V České republice probíhaly a probíhají kampaně pro zvětšení povědomí o lidských i dětských právech v běžné populaci. Děti s mentálním postižením jsou z důvodů snížených intelektových schopností při oprávněném uplatňování svých základních dětských práv ohroženy více než děti zdravé, nezatížené hendikepem. Proto mě zaujalo téma vypsané katedrou speciální a sociální pedagogiky - dětské práva a jejich naplňování v životě mentálně postižených jedinců. Během svého života jsem měla možnost se několikrát setkat a krátce pracovat s dětmi s mentálním postižením. Tato práce mě velice bavila a zcela vnitřně naplňovala. O to více jsem se těšila na setkání s dětmi během práce na této bakalářské práci. Pokusila jsem se zjistit, do jaké míry děti znají svá práva, jak jim rozumí, jak jich využívají ve svém životě. V práci jsem se zabývala názory a mírou povědomí rodičů a veřejnosti o dětských právech. Věnovala jsem se i názorům a zkušenostem pedagogických pracovníků, kteří s dětmi s mentálním postižením pracují.

1. Současný stav

1.1 Vymezení pojmů právo, lidská práva

1.1.1 Pojem práva

Existuje jen málo otázek týkajících se lidské společnosti, které by byly tak vytrvale kladeny jako je otázka „Co je právo?“. Zároveň existuje jen málo podobných otázek, na něž by seriózní myslitelé odpovídali tak rozmanitě a dokonce paradoxně (10).

Právo je soubor předpisů, podle kterých se organizuje a řídí život lidské společnosti. Právní předpisy závazně určují, jak se členové organizované pospolitosti mají chovat, aby byl soulad v jejich vzájemných vztazích i v jejich právech a povinnostech ke společenské autoritě, která právní principy tvoří a vydává (8).

1.1.1.1 Vývoj práva

Za první etapu ve vývoji práva lze považovat nepsaná pravidla, neboli zvykové a obyčejové právo předávané z generace na generaci ústním podáním a výchovou. Je zřejmé, že zvykové právo existovalo a uplatňovalo se v rodových společenstvích dávno před vznikem prvních států. Nejstarší právní předpisy obsahovaly především ustanovení trestního práva. Právní předpisy odedávna vydávaly příslušné společenské autority.

Po vzniku států se dalším vývojem dospělo až k soudobému pojetí práva v podobě písemných předpisů (zákony, vyhlášky), které stát vydává a uveřejňuje předepsaným způsobem a jejich dodržování většinou vynucují státní orgány (8).

1.1.2 Pojem lidská práva

Z pohledu filosofických úvah jsou lidská práva tím, co nám dovoluje plně rozvíjet a využívat naše lidské kvality, naši inteligenci, schopnosti a vědomí a uspokojovat naše duchovní a jiné potřeby, ovšem pouze tehdy, jsou-li zachována. Jsou založena na rostoucím požadavku lidstva na život, ve kterém se základní důstojnosti a hodnotě každé lidské bytosti dostane respektu a ochrany (12).

Lidská práva jsou také nároky lidí vůči státu, oprávněním jednotlivců požadovat od státu určité chování. Toto chování státu spočívá zejména v respektu, nezasahování do práv člověka a jednak v jejich ochraně, hrozí-li jejich porušení, nebo takové porušení již nastalo (16).

1.2 Právní dokumenty týkající se dětských práv

Do 20. století se na děti pohlíželo jako na osoby, které musí být podřízeny dospělým. Dětství bylo chápáno jako nevýznamná, krátká vývojová etapa před dospělostí. Teprve až v průběhu minulého století, kdy dochází k intenzivnímu rozvoji lidských práv, byly uzavřeny smlouvy, které se přímo či nepřímo týkaly dětí. V dnešní době je dětství ve většině společností považováno téměř za posvátnou část života a dítě za jednotlivce, který má vlastní důstojnost a veškerá práva.

První mezinárodní smlouvy v oblasti práv dítěte se týkaly potlačení obchodu s děvčaty (1910) a se ženami a dětmi (1921) (4).

1.2.1 Deklarace práv dítěte

Zájem o lidská práva se začal rozvíjet po první světové válce v době uzavření mírové dohody ve Versaille. Součástí této dohody bylo založení Společnosti národů a Mezinárodní organizace práce. Zde byla poprvé uveřejněna obava o zdraví dětí na celém světě. V roce 1924 byla Valným shromážděním Společnosti národů přijata deklarace práv dítěte nazvaná Ženevská deklarace. Vytýčila cíl, ke kterému ochrana dětí má směřovat – dát dětem to nejlepší, aby mohly být zabezpečeny základní potřeby dítěte (24) .

Další průlomovou událostí byl vznik Dětského fondu UNICEF dne 11. prosince 1946. Jeho založení bylo motivováno skutečností, že děti v poválečné Evropě nejsou dostatečně chráněny. Význam této události je přikládán zejména díky přijetí principu, že „dětí si zaslouží zvláštní pozornost“ (4).

1.2.2 Všeobecná deklaráce lidských práv

Po skončení druhé světové války, 10. prosince 1948 byla Organizací spojených národů přijata Všeobecná deklaráce lidských práv. Podstatou jejího poselství je rovná hodnota každého člověka. Deklarace obsahuje seznam práv každého člověka kdekoli na světě, bez ohledu na jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné přesvědčení, národnost, sociální nebo rodinný původ či majetek. Deklarace stanovuje, že vlády se zavazují zajišťovat určitá práva nejen pro své občany, ale také pro lidi z jiných států, což jinými slovy znamená, že státní hranice nejsou překážkou pro pomoc jiným lidem k dosažení jejich práv. Zabývala se problematikou dětských práv v kontextu rodiny. Zaručovala všem dětem, bez ohledu na jejich sociální postavení, požívat stejné sociální ochrany. Zakotvovala právo na vzdělání, vyslovila přání o bezplatném základním vzdělání a stanovila jeho potřebu povinnosti. Od roku 1948 se Všeobecná deklaráce lidských práv stala mezinárodním standardem pro lidská práva. Světová konference o lidských právech v roce 1993, již se zúčastnilo 171 států, v nichž žije více než 99 % světové populace, znovu potvrdila její platnost (3).

1.2.3 Deklarace práv dítěte

Na XIV. zasedání OSN v roce 1959 byla vyhlášena a jednomyslně přijata Deklarace práv dítěte. Vycházela z předpokladu, že tělesná a duševní nezralost dítěte a jeho neschopnost vést nezávislý život vyžaduje zvláštní záruky, péči a právní ochranu. Zakotvila rovnost bez jakéhokoli rozdílu, právo na jméno a na státní občanství, na sociální zabezpečení a pomoc a ochranu před všemi formami zanedbávání, krutosti a vykořisťování. Deklarace stanovila principy jako přihlídnutí k zájmům dítěte, určila cíle výchovy a vyzdvihovala potřebu porozumění a lásky pro rozvoj dítěte (4).

1.2.4 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Dne 19. prosince 1966 byl v New Yorku otevřen k podpisu Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Jménem Československé socialistické republiky byly oba pakty

podepsány v říjnu 1968. Prezident republiky ratifikoval, na základě souhlasu Federálního shromáždění ČSSR, oba pakty v prosinci 1975 (30).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech už byl pro smluvní státy, na rozdíl od předchozích deklarácí, závazný. Podle článku 24 mělo každé dítě právo na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce ze strany rodiny, společnosti a státu, a to bez jakékoliv diskriminace. Každé narozené dítě dostalo právo na jméno a státní příslušnost. Stanovil zákaz trestu smrti pro osoby mladší 18 let a nařizoval oddělení mladistvých od dospělých při obvinění a při výkonu trestu (4).

1.2.5 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech vyzdvihuje rodinu jako základní jednotku společnosti, jíž by měla být poskytnuta co největší možná ochrana a pomoc. Stanovil zvláštní ochranu matkám, která má být poskytována v průběhu přiměřeného období před a po narození dítěte, včetně placené dovolené. Podrobněji se zabýval uskutečňováním práva na vzdělání, a to již v konkrétních stupních a postupným zaváděním bezplatného vzdělání pro všechny (4).

1.3 Úmluva o právech dítěte

Mezníkem ve vývoji mezinárodní spolupráce a ochrany práv dítěte se stala Úmluva o právech dítěte. Přijalo ji 20. listopadu 1989 Valné shromáždění OSN. Stala se centrálním a trvalým nástrojem politiky OSN, zaměřený na zlepšování osudu dětí.

1.3.1 Vznik a přijetí Úmluvy o právech dítěte

V roce 1978 předložilo Polsko koncept Úmluvy o právech dítěte Komisi pro lidská práva a požádalo ji, aby se jím urychleně zabývala. V březnu 1978 Komise rozhodla, že je na Úmluvě třeba dále pracovat, za použití předloženého textu jako výchozí základny. Byla vytvořena pracovní skupina složená z delegátů členských zemí OSN a zástupců jednotlivých zainteresovaných organizací. Velký přínos měl Dětský fond OSN – UNICEF, Mezinárodní organizace práce – ILO, Světová zdravotní organizace – WHO,

Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, UNESCO a Mezinárodní výbor Červeného kříže (**13, 4**).

Po jedenácti letech vyjednávání a spolupráce jednotlivých organizací došlo k dosažení společného cíle - přijetí Úmluvy o právech dítěte. Zahrnuje občanská, sociální, kulturní a politická práva. Úmluva usiluje o podporu a ochranu práv normálního dítěte žijícího v běžných podmínkách. Zajišťuje i speciální ochranu práv dětí, které žijí v obzvláště obtížných podmínkách. Tyto děti si zaslouhují zvláštní pozornost. Patří sem děti, které přišly o rodinné prostředí, děti čekající na statut uprchlíka, děti duševně či tělesně postižené. Děti, které patří k etnickým, náboženským nebo jazykovým menšinám. Děti, které žijí na území, kde probíhá válečný konflikt. Úmluva věnuje také pozornost ochraně práv dětí, které se dostávají do konfliktu s trestním právem (**13**).

Úmluvu o právech dítěte do dnešního dne ratifikovalo více než 190 států, včetně České republiky (1993, resp. ČSFR 1991). Schválení Úmluvy znamená, že ze stanovených práv vyplývají smluvním státům povinnosti přijmout taková opatření, jimiž napomáhají rodičům a ostatním osobám pečujícím o děti v naplňování daných závazků vůči dětem(**4**).

Snahou bylo formulovat a shrnout práva dětí tak, aby byly zohledněny všechny odlišnosti mezi jednotlivými státy a částmi světa - od kulturních až po politické. Práva dětí lze v podstatě rozdělit do čtyř širokých skupin:

- právo na život a přežití (právo na přiměřenou životní úroveň, včetně přiměřeného bydlení, výživy a zdravotní a sociální péče);
- právo na osobní rozvoj (právo na vzdělání, svobodu myšlení a náboženství, přístup k informacím, právo na hru a zábavu);
- právo na ochranu proti všem druhům krutosti a vykořisťování, svévolnému oddělení od rodiny a poškozování v systému trestního práva;
- participační práva (právo dětí svobodně vyjadřovat své názory a mít slovo v záležitostech ovlivňujících jejich život) (**32**).

Úmluva opustila paternalistický a ochrannářský přístup. Dítě už není chápáno pouze jako předmět ochrany nebo jako pasivní subjekt, ale jeho práva jsou formulována od

základních minimálních práv, zabezpečující jeho přežití, až po aktivní práva, vyjadřující možnosti dítěte v závislosti na jeho věku aktivně samo o sobě rozhodovat (29).

Důležitým prvkem, který je součástí Úmluvy, je její autoregulační princip, opírající se o opakované hodnocení její implementace do života dětí a celé společnosti, který podle dohodnutých kritérií zavádí monitoring stavu a vývoje dětí. Princip umožňuje posuzovat efektivitu celého systému naplňování dětských práv v jednotlivých zemích i ve světě jako celku (6).

1.3.2 Hodnocení implementace Úmluvy o právech dítěte

Úmluva vyžaduje podávání zpráv jednotlivých zemí Výboru OSN pro dětská práva o její implementaci poprvé za dva roky po její ratifikaci v daném státě a poté každých pět let. Česká republika splnila svou povinnost, v tomto směru, v roce 1996, kdy podala první zprávu Výboru OSN pro dětská práva. A podruhé v roce 2002. Výbor OSN vydal po pečlivém projednávání již dvě hodnotící zprávy o naplňování závazků Úmluvy o právech dítěte v roce 1997 a v roce 2003. Obě zprávy jsou chápány jako objektivní zhodnocení současné situace v oblasti ochrany práv dítěte v České republice (7).

Z posledního hodnocení Výboru OSN vyplývá několik aspektů. Pozitivně se hovoří o zdravotní a výchovné práci v České republice, jako pozitivum je přijetí zákona o přestupcích, přijetí nejtěžších forem práce dětí podle konvence ILO, přijetí opčního protokolu o ochraně dětí ve válečných konfliktech a další. Současně však hodnotí nepříznivě v těchto aktech nedokonalé prosazení plných práv dítěte. Zvláště nepřijetí úplného zákazu tělesného trestu a odmítání sdělit nezrušitelně adoptovanému dítěti identitu jeho biologických rodičů (7).

Výbor OSN kritizuje četnost dětských úrazů a poměrně častou sebevražednost u dětí, jejich časté zneužívání, špatné zacházení s nimi, což svědčí o nedostatečnosti prevence a integrovaného systému kvalifikovaných služeb. Přetrvává domácí násilí, přičemž pravidla obrany proti němu nejsou dostatečně vřazena do zákonů. Výbor též poukázal

na nedostatečnou sociální a výchovnou pomoc rodičům v otázkách zodpovědnosti vůči dětem, což má za následek značné množství opatrovnických řízení a umístování dětí do ústavů. Výbor konstatoval, že do zařízení ústavní péče je umístován nepřiměřeně velký počet dětí a doporučuje zredukovat ústavní péči nebo alespoň omezit pobyt dítěte na co možná nejkratší dobu a zároveň podporovat různé formy péče rodinného typu (22).

1.3.3 Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí

Na Světovém summitu o dětech v září 1990 byla schválena Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí. Svým vlastním zaměřením vytváří tři obsahové okruhy Úmluvy o právech dítěte, obecně akceptované jako zásada „tří P“ (provision, protection, participation).

Tyto tři okruhy jsou chápány jako vzájemně propojené požadavky na dosažení co nejlepšího prospívání dítěte a také jako soubor jeho práv (5).

Ústřední myšlenkou Světového summitu dětí byla všestranná ochrana a zajištění rozvoje budoucí generace. Světový summit vyzval vlády celého světa k vytváření Národních akčních programů a k uskutečňování závazků vytyčených v Deklaraci o přežití, ochraně a rozvoji dětí a v Akčním plánu, který obsahuje vodítka pro konkrétní činnost vlád, mezinárodních nevládních organizací i ostatních složek společnosti při realizaci cílů Deklarace.

Závěrečná deklarace specifikuje závazky a cíle, které mají převzít všechny národy světa ke svým dětem, k jejich ochraně a na pomoc jejich optimálnímu fyzickému, mentálnímu a emocionálnímu vývoji (29).

1.4 Další přijaté úmluvy a deklarace týkající se práv dítěte

1.4.1 Evropská úmluva o výkonu práv dítěte

Evropská úmluva o výkonu práv dítěte, podepsána jménem České republiky ve Štrasburku v dubnu 2000. Ideově navazující na Úmluvu o právech dítěte. Hlavním účelem této smlouvy je v nejlepším zájmu dětí podporovat jejich práva, poskytnout jim příslušná práva procesní a usnadnit jejich výkon tím, že děti budou informovány o

soudních řízeních, která se jich týkají, a mohou se jich účastnit. Děti, které dokáží pochopit danou situaci, mají zaručeno právo dostávat příslušné informace, konzultovat stávající situaci a vyjádřit svůj názor. Děti mají podle této úmluvy též právo požádat o ustanovení zvláštního zástupce, včetně advokáta. Pro účely úmluvy byl ustanoven Stálý výbor, který posuzuje veškeré otázky související s úmluvou, jejím výkladem nebo prováděním **(26)**.

1.4.2 Výzva z Nykopingu

V souvislosti s právy dětí bylo významné přijetí tzv. Výzvy z Nykopingu ve Švédsku v květnu 2001, na Evropské konferenci s názvem „Budujeme Evropu pro děti“. Obsahem této výzvy je především apel na převzetí zodpovědnosti představitelů EU i kandidátských zemí za zlepšení zdravotní a celkové situace dětí a jejich rodin v Evropě. Zvláštní pozornost je třeba věnovat obchodu s dětmi a dětem v mimořádných podmínkách, jako jsou děti s postižením, rómské děti, děti národnostních menšin, děti v ústavních zařízeních či na ulici, děti týrané a zneužívané **(26)**.

1.4.3 Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce

Dne 17. června 1999 byla v Ženevě na 87. zasedání Generální konference Mezinárodní organizace práce přijata Úmluva o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce. Pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 19. června 2002.

1.4.4 Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí

Dne 20. května 1980 byla v Lucemburku přijata Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí. Pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. 7. 2000.

1.4.5 Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství
Dne 15. října 1975 byla ve Štrasburku přijata Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství. Pro Českou republiku vstoupila v platnost 8. 6. 2001.

1.4.6 Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí
Dne 19. října 1996 byla v Haagu přijata Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí. Pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. 1. 2002.

1.4.7 Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Dne 29. května 1993 byla v Haagu přijata Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. 6. 2000

1.4.8 Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Dne 25. října 1980 byla v Haagu přijata Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. 3. 1998.

1.5 Právní dokumenty týkající se osob s mentálním postižením

V druhé polovině 20. století začala být z hlediska dodržování lidských práv zkoumána situace osob s mentálním postižením. Jejich situace je o to složitější, že kvůli svému znevýhodnění mohou jen obtížně komunikovat, což je zbavuje možnosti, aby sami prosazovali svá práva a vyžadovali jejich dodržování.

1.5.1 Evropská sociální charta

Evropská sociální charta byla přijata v roce 1961. Dlouhou dobu byla jedinou mezinárodní smlouvou o lidských právech, která výslovně zmiňovala postižené osoby jako nositele lidských práv. Pojetí postižení v tomto dokumentu vycházelo z představy, že postižení potřebují především péči a pomoc svých nepostižených spoluobčanů. Na podkladě tohoto konceptu se začala zřizovat speciální zařízení pro lidi s postižením (24).

1.5.2 Deklarace práv mentálně postižených osob

Deklarace práv mentálně postižených osob byla přijata v roce 1971 na půdě OSN. Tato deklarace vyhláší, že mentálně postižená osoba má stejná práva jako ostatní občané a výslovně uvádí právo na řádnou léčebnou péči, výuku a výchovu, které umožní v maximální míře rozvinout její možnosti a schopnosti. Tyto osoby mají také právo pracovat podle svých možností nebo se zabývat jinou užitečnou činností a žít se svojí rodinou. Pokud osoba mentálně postižená není schopna sama realizovat svá práva, je nutné, aby její způsobilost k právním úkonům bylo omezena, popřípadě úplně zrušena. Omezení musí být jasně určeno a pravidelně kontrolováno. Deklarace výrazně zdůrazňuje právo mentálně postižených na ochranu před jakýmkoliv vykořisťováním, ponižováním a zneužíváním (31).

1.5.3 Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením

V prosinci 1993 byla Valným shromážděním OSN schválena Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením. Hlavním cílem Standardních pravidel je zajištění stejných (rovných) práv jako mají ostatní, také pro zdravotně postižené. Apelují na jednotlivé státy, aby přijaly opatření vedoucí k prevenci postižení a zajistily rehabilitaci zdravotně postižených osob. Standardní pravidla stanovila právo občanské spoluúčasti osob s postižením jako mezinárodně uznané lidské právo a zároveň deklarují, že osoby se zdravotním postižením mají stejná práva jako ostatní lidé a opouštějí přístup sociální dobročinnosti. Standardní pravidla nemají platnost mezinárodního práva, nejsou

antidiskriminační legislativou. Budou-li však aplikována velkým počtem států, mohou se stát mezinárodním obyčejovým právem. Zatím však představují jen morální a politický závazek států učinit opatření pro vyrovnání příležitostí. Hodnoty obsažené ve Standardních pravidlech byly mnohokrát znovu potvrzeny v následných rezolucích OSN o lidských právech (33).

1.6 Vymezení pojmu mentální retardace

Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit. Je definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70% normy), přestože postižený jedinec byl přiměřeným způsobem výchovně stimulován. Mezi hlavní znaky mentálního postižení patří nedostatečný rozvoj myšlení a řeč, omezená schopnost učení a z toho vyplývající obtížnější adaptace na běžné životní podmínky (27).

Retardace se může vyskytnout společně s jakoukoli jinou duševní nebo tělesnou poruchou. Mentálně retardovaní jedinci mohou být postiženi celou řadou duševních poruch, jejichž výskyt je u nich až čtyřikrát častější než v běžné populaci. Navíc jsou mentálně retardovaní jedinci vystaveni většímu riziku využívání a tělesného (sexuálního) zneužívání (16).

Problematika mentálního postižení zaznamenala v posledních letech značný pokrok ve spolupráci zdravotníků, psychologů, sociálních pracovníků, speciálních pedagogů ve snaze pomoci mentálně postiženým zařadit se do společnosti jako právoplatní lidé. Mění se názor na prognózu mentální retardace.

Je odmítáno vžitě tvrzení, že mentální retardace je nezměnitelná, naopak se zdůrazňuje potřeba využívat účelové, speciálně modifikované metody, programy reedukace, kompenzace, rehabilitace apod. Při účinných opatřeních je možné dosáhnout zlepšení zejména rozvíjení sociability, emocionality a potřebných návyků, ve spolupráci s rodiči a pomoci odborných pracovníků a institucí (9).

Mentální retardace představuje výrazně sníženou úroveň inteligence. Nejznámějším a nejpoužívanějším vyjádřením úrovně inteligence je inteligenční kvocient, zavedený W.

Sternem. Vyjadřuje vztah mezi dosaženým výkonem v úlohách odpovídající určitému vývojovému stupni a chronologickým věkem (24).

$$IQ = \frac{\text{mentální věk}}{\text{chronologický věk}} \times 100$$

1.7 Osoby s mentálním postižením v jednotlivých obdobích života

Každý člověk se vyvíjí pod vlivem vnějšího prostředí v interakci s dědičnými dispozicemi. Důležitým činitelem psychického vývoje jedince je jeho aktivita. Psychický vývoj je realizován prostřednictvím činností, ve kterých se rozvíjí psychické procesy, vlastnosti a osobnost dítěte. Vývoj určený dědičností a vnějšími vlivy se realizuje prostřednictvím zrání a učení (19).

Uvádí se tři hlavní oblasti psychického vývoje:

- biosociální vývoj zahrnující tělesný vývoj a veškeré změny s ním spojené
- kognitivní vývoj zahrnující vývoj všech psychických procesů, které se podílejí na lidském poznání, myšlení, rozhodování, učení
- psychosociální vývoj zahrnující způsoby prožívání, osobní charakteristiku, mezilidské vztahy, sociální pozice jedince a je ovlivněn vnějšími faktory.

Psychický vývoj je zákonitý proces v posloupnosti na sebe navazujících vývojových fází, od dětství až po pravé stáří. Je to celistvý proces, zahrnující ve vzájemné interakci somatickou i psychickou složku. Vývoj neprobíhá plynule a rovnoměrně, střídají se období rychlejšího a pomalejšího tempa vývoje v určité oblasti. Proces psychického vývoje každého jedince probíhá individuálně, také charakteristické vlastnosti jsou individuální (27).

Vývoj jedince je za normálních okolností nezvratný. K regresi, trvalé zástavě nebo k úbytku dosažených schopností dochází jevy patologických případech vývoje. Vývojové mezníky mohou být biologické, psychologické a sociální (19).

1.7.1 Odchytky ve vývoji u osob s mentálním postižením v období dětství

Mentální postižení nemusí být pouze dědičné, ale k jeho vzniku vede negativní působení vnějších faktorů. Teratogenní vlivy mohou být vlivu fyzikálního, chemického nebo biologického.

1.7.1.1 Novorozenecké období

Novorozenecké období trvá jeden měsíc. Většina vývojových odchylek je pokračováním patologických situací z prenatálního či perinatálního období. Pokračuje proces tvorby ochranného obalu nervových buněk myelinizace. Vznik asfyxie během porodu může poškodit mozek dítěte s následným vznikem mentální retardace různého stupně. Již v novorozeneckém období je možno diagnostikovat určité odchylky, které vedou k odlišnému vývoji jedince (hydrocefalus, mikrocefalus, chromozomální aberace) (19, 23).

1.7.1.2 Kojenecký věk

Kojeneckým věkem je nazýváno období mezi prvním měsícem a prvním rokem života dítěte. Je to období tělesného rozvoje a růstu. Mentální retardace se projevuje opožděním psychického a tělesného vývoje na všech úrovních v závislosti na stupni postižení. Čím je postižení závažnější, tím dříve se ve vývoji jedince projeví.

1.7.1.3 Batoletí věk

Období batolete zahrnuje druhý a třetí rok života dítěte. Dochází ke kvalitativním změnám v psychickém i fyzickém vývoji, nastávají změny v oblasti chování a prožívání dítěte. Děti v pásmu lehké mentální retardace prokazují opoždění celkového vývoje přibližně o rok, děti s těžším stupněm postižení ve vývoji stagnují, jsou neaktivní a závislé na druhé osobě.

1.7.1.4 Předškolní věk

Předškolním věkem nazýváme období mezi třetím a šestým rokem života zdravé populace, u dětí s mentálním postižením se předškolní období prodlužuje o čtyři až pět let. Během tohoto období dochází k upřesnění diagnózy dítěte a stanoví se prognóza pro další rozvoj dítěte a jeho následné zařazení do školského zařízení pro plnění povinné školní docházky.

1.7.1.5 Školní věk

U zdravé populace zahrnuje školní věk období od šesti do patnácti let, u dětí s mentálním postižením se prodlužuje v závislosti na stupni postižení. Pro dítě v tomto období je velice důležité zvládnutí sociálních dovedností, odpoutání se od rodiny, alespoň na určitou část dne a podle individuálních možností osvojení si elementárních základů trivie. Fyzické zrání je v rozporu s mentálním deficitem a sociální nezralostí. Vztahy k vrstevníkům zůstávají infantilní a nejsou diferencované, dítě není schopno osvojovat si nové sociální vztahy a žije často v izolaci od běžného sociálního prostředí.

1.7.1.6 Adolescence

Období přechodu do dospělosti, u zdravé populace 15-21 let. U osob s mentálním postižením je situace závislá na stupni postižení. Osoby s lehkou mentální retardací jsou schopny se vyučit na odborném učilišti, získat výuční list a zařadit se do pracovního procesu. Osoby s těžším stupněm mentální retardace mají situaci s uplatněním složitější. Jsou pro ně vytvářeny chráněná pracovní místa, zaměstnání s asistenční službou apod. Uspokojování potřeb osob s těžším mentálním postižením v tomto období zůstává závislé na jejich bezprostředním okolí, využívání volného času musí být stále někým řízeno (19).

1.8 *Klasifikace osob s mentální retardací*

Pro klasifikaci mentální retardace se v současné době užívá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací, která vstoupila v platnost od roku 1992.

1.8.1 Osoby s lehkou mentální retardací IQ 50-69 (F70)

Pro lehce mentálně postižené je charakteristické, že mluvu si osvojují opožděně, ale většinou dosáhnou schopnost užívat řeč účelně v každodenním životě, udržovat konverzaci a podrobit se klinickému rozhovoru.

Většina z nich také dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání, ovládání močového měchýře a střev) a v praktických i v domácích dovednostech, i když je vývoj proti normě mnohem pomalejší. Hlavní potíže se obvykle projevují při teoretické práci ve škole. Mnozí postižení mají specifické problémy se čtením a psaním. Lehce retardovaným velmi pomáhá výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovednosti a kompenzování nedostatků. Většinu jedinců na horní hranici lehké mentální retardace lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické než teoretické schopnosti, včetně nekvalifikované nebo málo kvalifikované manuální práce. V sociokulturním kontextu, kde se klade malý důraz na teoretické znalosti, nemusí lehký stupeň mentální retardace působit žádné vážnější problémy. Důsledky retardace se však projeví, pokud je postižený také značně emočně a sociálně nezralý, např. obtížně se přizpůsobuje kulturním tradicím, normám a očekáváním, není schopen vyrovnat se s požadavky manželství nebo výchovy dětí, nedokáže samostatně řešit problémy plynoucí z nezávislého života, jako je získání a udržení si odpovídajícího zaměstnání či jiného finančního zabezpečení, zajištění úrovně bydlení, zdravotní péče apod.

Obecně jsou behaviorální, emocionální a sociální potíže lehce mentálně retardovaných a z toho plynoucí potřeba léčby a podpory bližší těm, které mají jedinci s normální inteligencí než specifickým problémům středně a těžce retardovaných. Organická

etiologie je zjišťována u narůstajícího počtu jedinců, u mnoha však příčiny dosud zůstávají neodhaleny.

U osob s lehkou mentální retardací se mohou v individuálně různé míře projevit i přidružené chorobné stavy, jako je autismus a další vývojové poruchy, epilepsie, poruchy chování nebo tělesné postižení (16).

1.8.2 Osoby se středně těžkou mentální retardací, IQ 35–49 (F71)

U jedinců zařazených do této kategorie je výrazně opožděn rozvoj chápání a užívání řeči a i jejich konečné schopnosti v této oblasti jsou omezené. Podobně je také opožděna a omezena schopnost starat se sám o sebe (sebeobsluhy) a zručnost. Také pokroky ve škole jsou limitované, ale někteří žáci se středně těžkou mentální retardací si při kvalifikovaném pedagogickém vedení osvojí základy čtení, psaní a počítání. Speciální vzdělávací programy mohou poskytnout postiženým příležitost k rozvíjení omezeného potenciálu a k získání základních vědomostí a dovedností.

V dospělosti jsou středně retardovaní obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, jestliže úkoly jsou pečlivě strukturovány a jestliže je zajištěn odborný dohled. V dospělosti je zřídka možný úplně samostatný život. Zpravidla bývají plně mobilní a fyzicky aktivní a většina z nich prokazuje vývoj schopností k navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými a podílí se na jednoduchých sociálních aktivitách(16).

V této skupině jsou obvykle podstatné rozdíly v povaze schopností. Někteří jedinci dosahují vyšší úrovně v dovednostech sensoricko-motorických než v úkonech závislých na verbálních schopnostech, zatímco jiní jsou značně neobratní, ale jsou schopni sociální interakce a komunikace. Úroveň rozvoje řeči je variabilní. Někteří postižení jsou schopni jednoduché konverzace, zatímco druzí se dokážou s těžší domluvit o svých základních potřebách. Někteří se nenaučí mluvit nikdy, i když mohou porozumět jednoduchým verbálním instrukcím a mohou se naučit používat gestikulace a dalších forem nonverbální komunikace k částečnému kompenzování své neschopnosti dorozumět se řečí.

U většiny středně mentálně retardovaných lze zjistit organickou etiologii. U značné části je přítomen dětský autismus nebo jiné pervazivní vývojové poruchy, které velmi ovlivňují klinický obraz a způsob, jak s postiženým jednat. Většina postižených může chodit bez pomoci. Často se vyskytují tělesná postižení a neurologická onemocnění, zejména epilepsie. Někdy je možno zjistit různá psychiatrická onemocnění, avšak vzhledem k omezené verbální schopnosti pacienta je diagnóza obtížná a závisí na informacích od těch, kteří ho dobře znají (24).

1.8.3 Osoby s těžkou mentální retardací, IQ 20–34 (F72)

Tato kategorie je v mnohém podobná středně těžké mentální retardaci, pokud jde o klinický obraz, přítomnost organické etiologie a přidružené stavy. Snížená úroveň schopností zmíněná pod F71 je v této skupině mnohem výraznější. Většina jedinců z této kategorie (na rozdíl od předcházející kategorie) trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými přidruženými vadami, které prokazují přítomnost klinicky signifikantního poškození či vadného vývoje ústředního nervového systému (16).

I když možnosti výchovy a vzdělávání těchto osob jsou značně omezené, zkušenosti ukazují, že včasná systematická a dostatečně kvalifikovaná rehabilitační, výchovná a vzdělávací péče může významně přispět k rozvoji jejich motoriky, rozumových schopností, komunikačních dovedností, jejich samostatnosti a celkovému zlepšení kvality jejich života (24).

1.8.4 Osoby s hlubokou mentální retardací, IQ je nižší než 20 (F73)

Postižení jedinci jsou těžce omezeni ve své schopnosti porozumět požadavkům či instrukcím nebo jim vyhovět. Většina osob z této kategorie je imobilní nebo výrazně omezená v pohybu. Postižení bývají inkontinentní a jsou schopni pouze rudimentární neverbální komunikace. Mají nepatrnou či žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby a vyžadují stálou pomoc a stálý dohled. Možnosti jejich výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené.

IQ nelze přesně změřit, je odhadováno, že je nižší než 20. Chápání a používání řeči je přinejlepším omezeno na reagování na zcela jednoduché požadavky. Lze dosáhnout

nejzákladnějších zrakově prostorových orientačních dovedností a postižený jedinec se může při vhodném dohledu a vedení podílet malým dílem na praktických sebeobslužných úkonech.

Ve většině případů lze určit organickou etiologii. Běžné jsou těžké neurologické nebo jiné tělesné nedostatky postihující hybnost, epilepsie a poškození zrakového a sluchového vnímání. Obzvláště časté, a to především u mobilních pacientů, jsou nejtěžší formy pervazivních vývojových poruch, zvláště atypický autismus **(16)**.

1.8.5 Osoby s jinou mentální retardací (F78)

Tato kategorie by měla být použita pouze tehdy, když stanovení stupně intelektové retardace pomocí obvyklých metod je zvláště nesnadné nebo nemožné pro přidružené senzorní nebo somatické poškození, např. u nevidomých, neslyšících, nemluvících, u jedinců s těžkými poruchami chování, osob s autismem či u těžce tělesně postižených osob **(16)**.

1.8.6 Osoby s nespécifikovanou mentální retardací (F79)

Tato kategorie se užívá v případech, kdy mentální retardace je prokázána, ale není dostatek informací, aby bylo možno zařadit pacienta do jedné ze shora uvedených kategorií **(24)**.

O hraničním pásmu mentální retardace (IQ 85–69) hovoříme při snížení úrovně rozumových schopností, které zpravidla nesouvisí s organickým poškozením mozku, v jehož důsledku by se psychika mentálně postižených jedinců nemohla normálně rozvíjet, nýbrž bývá zapříčiněno jinými faktory (genetickými, sociálními a dalšími). Tyto děti s opožděným rozumovým vývojem, u nichž k zaostávání vývoje došlo z jiných příčin, než je poškození mozku (sociální zanedbanost, nepodnětné výchovné prostředí, smyslové vady apod.), se nepovažují za mentálně postižené **(23)**.

1.9 Výskyt a příčiny vzniku mentální retardace

Příčiny mentální retardace jsou kategorizovány podle různých klíčů, hovoří se o příčinách endogenních či exogenních, o mentální retardaci vrozené či získané, o vlivech prenatálních, perinatálních a postnatálních (28).

V populaci se vyskytují přibližně 3% mentálně postižených lidí. Jejich četnost se liší v závislosti na míře defektu, nejčastější jde o lehký stupeň mentální retardace, kterou trpí 70% všech takto postižených lidí. Závažnější formy bývají vzácnější. Chlapci i dívky bývají postiženi v přibližně stejné míře, někdy bývá uváděna o něco vyšší četnost mentální retardace u dětí mužského pohlaví (27).

1.9.1. Prenatální příčiny

V prenatálním období působí celá řada vlivů, mezi nimiž hrají důležitou roli vlivy dědičné – hereditární. Řadíme sem nemoci zděděné po předcích, především metabolické poruchy, které vedou k mentální retardaci, ale také to, kdy dítě dědí po rodičích nedostatek vloh k určité činnosti (28).

Z kvantitativního pohledu jsou převažujícím faktorem specifické genetické příčiny. Dochází k mutaci genů, k aberaci chromozomů či k změnám v jejich počtu, vše vlivem mutagenních faktorů jako je záření, chemické vlivy a další. Největší skupinou příčin mentální retardace jsou syndromy způsobené změnou počtu chromozomů, nejčastěji potom trizomie 21. chromozomu, jejíž příčinou je Downův syndrom (28).

1.9.2 Perinatální příčiny

Mezi perinatální faktory patří mechanické poškození mozku během porodu, hypoxie či asfyxie, předčasný porod, nízká porodní váha dítěte, též nefyziologická těžká novorozenecká žloutenka. Mentální retardaci způsobují i perinatální encefalopatie – organické poškození mozku, které bývají nejčastějšími příčinami lehké mozkové dysfunkce a cerebrální infantilní parézy – DMO (11).

1.9.3 Postnatální příčiny

V době po narození může způsobit mentální retardaci mnoho vlivů, mezi něž patří zánět mozku způsobený mikroorganismy, mechanické vlivy jako úrazy, mozkové léze při nádorovém onemocnění, krvácení do mozku. Snížení intelektových schopností může zapříčinit i senzorická, citová a sociální deprivace dětí vyrůstající v nepřátelském, odcizeném, nepodnětném rodinném prostředí či dětí v ústavní péči (28).

1.10 Současný systém výchovy a vzdělávání dětí s mentální retardací

Výchova a vzdělávání jedinců s mentálním postižením je celoživotní proces. Zkušenosti speciálních pedagogů potvrzují, že hlavní a neúčinnější terapií mentální retardace je učení.

Základy výchovy mentálně postižených dětí spočívají v rodině. Na tento základ navazuje celá struktura speciálních zařízení, ve kterých je jedinec s mentální retardací vzděláván vzhledem k respektování jeho specifik (20).

Děti s mentální retardací mají konkrétní myšlení, nedovedou zobecňovat, mají mechanickou paměť a malou početní představivost. Mají proto potíže ve vyjadřování a ve výslovnosti. Jejich základní vada ovlivňuje negativně celou osobnost a její společenské zařazení (19).

1.10.1 Speciálně pedagogická centra

Speciálně pedagogická centra jsou speciální školská zařízení, která se specializují na určitý typ zdravotního postižení – defektu. SPC pracují pro smyslově postižené, pro tělesně postižené nebo mentálně postižené děti a mládež. Jsou zřizována při speciálních státních i nestátních školách. Centra poskytují poradenské služby pro další vzdělávací a výchovná zařízení dětí se speciálními potřebami (17).

Stěžejním úkolem SPC je pravidelná a dlouhodobá práce s postiženým dítětem od nejranějšího věku až do ukončení školní docházky. Spolupráce probíhá s jeho rodiči v ambulantním centru nebo ve škole či v rodině dítěte (20).

Mezi hlavní úkoly SPC patří zpracování kompletních podkladů k rozhodnutí o zařazení dítěte nebo žáka do integrovaného nebo speciálního zařízení, včetně průběžného

sledování a vyhodnocování vhodnosti zařazení i školní úspěšnosti dítěte. SPC vypracovává návrh způsobu vzdělávání a výchovy postižených dětí i mladistvých. Poskytuje profesní poradenství, pomoc rodinám s obtížně zařaditelnými dětmi, depistáž i evidenci klientů zařazených do péče SPC (17).

SPC úzce spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami, které se v praxi orientují spíše na diagnostiku bez přímé návazné na speciálně pedagogické péče.

1.10.2 Raná péče

Raná péče neboli raná podpora, včasná intervence je soubor zdravotnických, sociálních a pedagogicko-psychologických služeb a programů, aplikovaných od doby, kdy je u dítěte postižení zjištěno, do doby přijetí daného jedince vzdělávací institucí. Vzhledem k tomu, že hlavní vývojovou roli v životě dítěte hrají první tři roky života, je důležité, aby dítěti a jeho rodině byla tato odborná služba poskytnuta (28).

1.10.3 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání dětí s mentální retardací institucionálně zajišťují mateřské školy a speciální mateřské školy. Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti zpravidla od tří do šesti (sedmi) let. Přednostně jsou přijímány děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Integrace do běžných mateřských škol žáka se speciálními potřebami má vedle nesporných pozitiv i svá rizika. Je potřeba zvážit konkrétní potřeby žáka s mentálním postižením a možnosti práce pedagoga a zároveň prostředí mateřské školy.

Vzdělávání dětí se speciálními potřebami v mateřských školách s upraveným vzdělávacím programem se uskutečňuje na základě školních vzdělávacích programů podle speciálních potřeb dítěte. Rozvoj osobnosti dítěte s postižením závisí na citlivosti a přiměřenosti působení okolí mnohem více, než je tomu u dítěte, které není ve svých možnostech primárně omezeno. Je důležité, aby děti se znevýhodněním byly od počátku svého vzdělávání přijímány stejně jako jiné děti a nedostávaly od okolí častěji než ostatní negativní zpětné vazby (24).

1.10.4 Základní škola speciální

V základní škole speciální jsou ve velké míře vzdělávání a vychovávání žáci na úrovni střední až těžké mentální retardace. Obsah výchovně–vzdělávací činnosti se zaměřuje na osvojování a rozvíjení přiměřených poznatků a pracovních dovedností. Cílem vzdělání je dosažení elementárních znalostí v triviu a v poznacích o přírodě a společnosti. Žáci se učí osvojit základní pracovní a motorické dovednosti, návyky hygieny a sebeobsluhy. Důležitý je rozvoj osobních sociálních vztahů (28).

Přípravný stupeň základní školy speciální je určen pro děti od pěti let, poskytuje přípravu na vzdělání dětem s těžkým mentálním postižením, souběžným postižením více vadami nebo autismem. Žáci mohou navštěvovat přípravný stupeň základní školy speciální jeden až tři roky. Po absolvování této přípravy je žák zařazen do desetileté základní školní docházky nebo do tzv. rehabilitační třídy.

Rehabilitační třídy byly zřízeny pro žáky, jejichž postižení je natolik závažné, že jim neumožňuje se vzdělávat podle učebních plánů speciální školy. Docházka do rehabilitačních tříd je desetiletá. Vzhledem k významnému poškození kognitivních funkcí, nelze u žáků počítat s osvojením trivia. Výchovný obsah je dán učebním rozsahem zahrnujícím výchovu rozumovou a řečovou, smyslovou, pracovní, pohybovou, výtvarnou a hudební. Lze rozvíjet komunikační dovednosti, které umožní navázat žákům kontakt s jejich okolím.

O zařazení do jednotlivých typů vzdělávání rozhoduje ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a se souhlasem zákonného zástupce žáka(24).

1.10.5 Základní škola praktická

Posláním základní školy praktické je speciálními výchovnými a vzdělávacími prostředky a metodami umožnit žákům dosáhnout co nejvyšší úrovně znalostí, dovedností a osobnostních kvalit při respektování jejich individuálních zvláštností a možností. V základní škole praktické se vzdělávají žáci s lehkou mentální retardací, s případně jinou úrovní snížení rozumových schopností. Mezi žáky základní školy praktické se můžeme setkat s dětmi s poruchami koncentrace pozornosti, s dětmi

hyperaktivními, s dětmi psychicky labilními, s dětmi se specifickými poruchami učení a někdy se žáky s více vadami. Určitou část tvoří děti rómského etnika, ať už mentálně retardované, intelektově lehce podprůměrné, nebo i průměrné, znevýhodněné pouze odlišnými návyky, chováním či nedostatečnou znalostí českého jazyka. Vzhledem ke značné variabilitě schopností žáků je nezbytné uplatňovat při jejich vzdělání individuální přístup (24).

Žáci základní školy speciální plní devítiletou povinnou školní docházku. Zařazení žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do základní školy praktické provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce žáka.

1.10.6 Odborná učiliště

Absolventi základní školy praktické mají možnost si vybrat z poměrně široké nabídky oborů profesní přípravy na odborných učilištích. Odborná učiliště navazují v teoretické části vzdělávání na vzdělávací program základní školy praktické, jehož učivo doplňují a prohlubují. Těžiště odborných učilišť však spočívá v přípravě na profesní uplatnění s důrazem na předávání praktických dovedností. Délka studia na odborném učilišti je jsou dva nebo tři roky. Pro žáky, kteří nejsou schopni v budoucnu samostatně pracovat, je zřízena samostatná třída. Jejich příprava je zaměřena na výkon jednoduchých činností, doba vyučení je jeden rok a na rozdíl od dvou a tříletého studia není ukončena výučním listem (24).

2. Cíle práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem práce je zjistit stav vědomostí dětí s mentálním postižením o svých právech, zjistit míru povědomí o dětských právech u rodičů a veřejnosti a na základě výsledků dotazníkového šetření u pedagogických pracovníků vytvořit metodický list, který by pomohl jednoduše přiblížit dětem s mentálním postižením jejich základní dětská práva.

2.2 Hypotézy

1. Více než polovina dětí s mentálním postižením nemá dostatečné vědomosti o svých právech.
2. Veřejnost a rodiče dětí s mentálním postižením mají dostatečné vědomosti o dětských právech.
3. Pedagogičtí pracovníci nemají dostatečné množství vhodných materiálů, které by přiblížily základní dětská práva dětem s mentálním postižením.

3. Metodika

3.1 Použitá metoda

Základní metodou sběru dat pro potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz bylo zvoleno dotazování.

Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy číslo 1 byla zvolena vzhledem ke složení dotazované skupiny technika sběru dat v podobě řízeného rozhovoru. Jedná se o skupinu dětí s mentálním postižením, které mají díky svému znevýhodnění snížené intelektové schopnosti. Připravený rozhovor obsahoval devatenáct otázek, viz příloha 1, s možností výběru ze tří předem daných odpovědí. Otázky 1–15, 19 byly otázky uzavřené, u otázek 15,16,17 byl použit doplňovací otevřený dotaz. Vzhledem k charakteristice rozhovoru bylo možné odpovědi vyhodnotit kvantitativně.

Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy číslo 2 byl zvolen jako technika sběru dat anonymní dotazník. Dotazník obsahoval třináct otázek. Otázky 1 – 4 a 6 – 12 byly uzavřené, s možností výběru odpovědí ano – ne, nemohu posoudit. Otázky 5 a 13 byly polootevřené, s možností vlastní odpovědi. Dotazník byl určen rodičům dětí s mentálním postižením a veřejnosti. Získané výsledky byly zpracovány kvantitativně.

Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy číslo 3 byl zvolen jako technika sběru dat anonymní dotazník. Dotazník obsahoval dvanáct otázek. Otázky 1 – 7, 10, 12 byly uzavřené, s možností výběru ze dvou až čtyř odpovědí. Otázky 8, 9, 11 byly otevřené s možností výběru vlastní odpovědi. Dotazník byl určen pro pedagogické pracovníky, kteří se věnují dětem s mentálním postižením. Získané výsledky byly zpracovány kvantitativně.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Cílový soubor 1

Soubor vybraný pro potvrzení či vyvrácení hypotézy 1 tvořily oslovené děti s mentálním postižením ze zařízení, která se těmto dětem věnují na území Jihočeského kraje. Jednalo se o děti, které navštěvují základní školu speciální nebo základní školu

praktickou. Soubor tvořilo 74 dětí ve věku od 7 do 18 let. Rozhovory s dětmi probíhaly v únoru a březnu 2007.

Přehled počtu dětí z jednotlivých zařízení :

Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené v Českých Budějovicích	22
Základní škola a Mateřská škola Tábor, ČSA 925	33
Domov Libnič a Centrum sociálních služeb Empatie, České Budějovice	3
Ústav sociální péče – Centrum zdravotně postižených KLÍČEK, Záluží u Tábora	6
Kaňka o.s., Občanské sdružení volnočasových a terapeutických aktivit, Tábor	10

Cílový soubor 2

V dotazníkovém šetření pro rodiče a veřejnost bylo rozdáno 70 dotazníků rodičům dětí s mentální retardací. Vrátily se pouze 4 dotazníky, což činí 5,7 %. Z řad veřejnosti bylo osloveno 150 respondentů, vráceno bylo 69,3%, což činí 104 respondentů. Soubor byl vytvořen náhodným výběrem. Determinován byl ochotou vyplnit dotazník a věkem nad 18 let. Dotazníkové šetření probíhalo v únoru a březnu 2007.

Cílový soubor 3

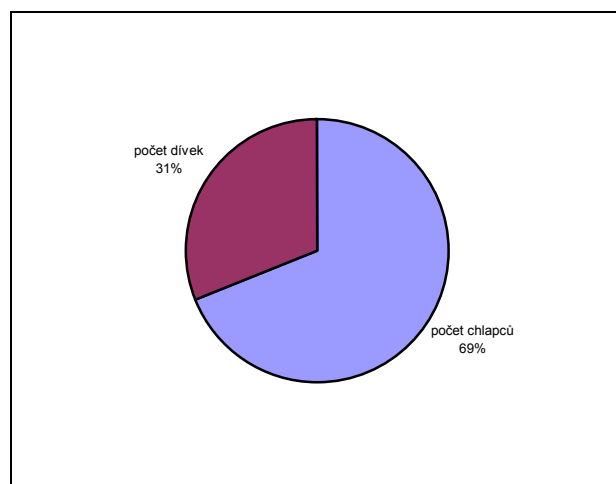
Celkem bylo osloveno 56 pedagogických pracovníků ve výše uvedených zařízeních pro děti s mentálním postižením, vráceno bylo 66 % vyplněných dotazníků, což činí 37 respondentů. Dotazníkové šetření probíhalo v únoru a březnu 2007.

4. Výsledky

4.1 Výsledky řízených rozhovorů s cílovým souborem 1

Na základě techniky řízeného rozhovoru byly zjištěny informace , které byly následně zpracovány do přehledných tabulek a grafů.

Graf 1: Rozdělení cílového souboru 1 podle pohlaví

Zdroj: vlastní výzkum

Cílový soubor tvořilo 74 dětí, což je 100%, z toho bylo 51 chlapců (69 %) a 23 dívek (31 %).

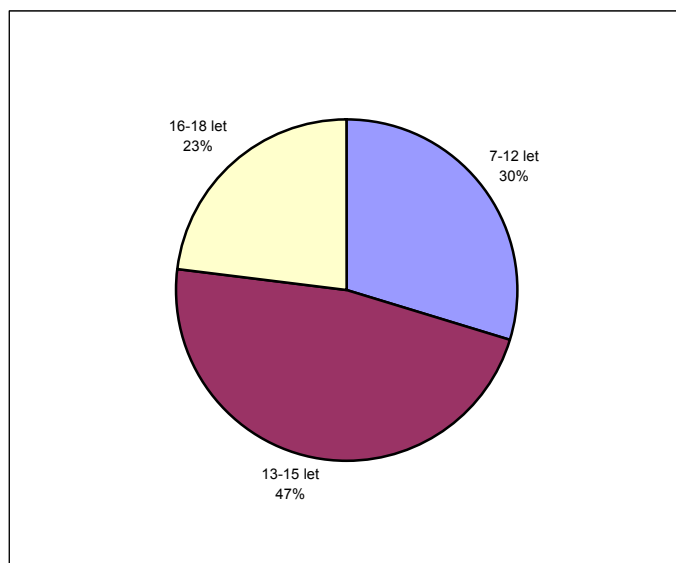
Tabulka 1: Věkové rozdělení cílového souboru 1

věk	Počet dětí	počet chlapců	počet dívek
7 -12 let	22	15	7
13 - 15 let	35	25	10
16 - 18 let	17	11	6

Zdroj: vlastní výzkum

Ze 74 dětí, což je 100%, je ve věkové kategorii 7-12 let 22 dětí, 15 chlapců a 7 děvčat, ve věkové kategorii 13-15 let 35 dětí, 25 chlapců a 10 děvčat, ve věkové kategorii 16-18 let 17 dětí, 11 chlapců a 6 děvčat. Dále následuje grafické znázornění předcházejících výsledků v procentech.

Graf 2: Rozdělení cílového souboru1 podle věkových kategorií

Zdroj: vlastní výzkum

Cílový soubor 1 tvořilo 30% dětí ve věkové kategorii 7-12 let, 47% dětí věkové kategorii 13-15 let, 23% dětí ve věkové kategorii 16-18 let.

Tabulka 2: Učíte se ve škole co se smí s nesmí dělat ?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	20 (90,9%)	0	2 (9,1%)
13 - 15 let	28 (80,0%)	0	7 (20,0%)
16 - 18 let	16 (94,1%)	1 (5,9%)	0
celkem	64 (86,5%)	1 (1,3%)	9 (12,2%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 20 dětí (90,9%), ne 0 dětí,nevím 2 děti (9,1%).
 V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 28dětí (80,0%), ne 0 dětí, nevím 7 dětí (20,0%).
 V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 16 dětí (94,1%), ne 1 dítě (5,9%), nevím 0 dětí.
 Celkem odpovědělo ano 64 dětí (86,5%), ne 1 dítě (1,3%), nevím 9 dětí (12,2%).

Tabulka 3: Je správné říkat nahlas co si myslíš, i když s tím ostatní nemusí souhlasit?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	12 (54,6%)	5 (22,7%)	5 (22,7%)
13 - 15 let	17 (48,6%)	12 (34,3%)	6 (27,1%)
16 - 18 let	4 (23,5%)	11 (64,7)	2 (11,8%)
celkem	33(44,6%)	28 (37,8%)	13 (17,6%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 12 dětí (54,6%), ne 5 dětí (22,7%) ,nevím 5 dětí (22,7%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 17dětí (48,6%), ne 12 (34,3%)dětí, nevím 6 dětí (27,1%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 4 děti (23,5%), ne 11 dětí (64,7%), nevím 2 děti (11,8%). Celkem odpovědělo ano 33dětí (44,6%), ne 28 dětí (37,8%), nevím 13 dětí (17,6%).

Tabulka 4: Když by ti někdo nabízel alkohol a cigarety, vzal by sis ?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	4 (18,2%)	18 (81,8%)	0
13 - 15 let	9 (25,7%)	26 (74,3%)	0
16 - 18 let	3 (17,6%)	13 (76,5%)	1 (5,9%)
celkem	16(21,6%)	57 (77,1%)	1 (1,3%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpověděly v kategorii 7-12let 4 děti (18,2%), ne 18 dětí (81,8%), nevím 0 dětí. V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 9 dětí (25,7%), ne 26 dětí (74,3%), nevím 0 dětí . V kategorii 16-18 let odpověděly ano 3 děti (17,6%), ne 13dětí (76,5%), nevím 1 dítě (5,9%). Celkem odpovědělo ano 16 dětí (21,6%), ne 57 dětí (77,1%), nevím 1 dítě (1,3%).

Tabulka 5: Když tě osloví cizí člověk na ulici a bude chtít, aby jsi s ním odešel někam, kde to neznáš. Půjdeš s tímto cizím člověkem ?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	1 (4,5%)	18 (81,8%)	3 (13,7%)
13 - 15 let	3 (8,5%)	31 (88,6%)	1 (2,9%)
16 - 18 let	2 (11,8%)	15 (88,2%)	0
celkem	6 (8,1%)	64 (86,5%)	4 (5,4%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 1 dítě (4,5%), ne 18 dětí (81,8%),nevím 3 děti (13,7%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 3 děti (8,5%), ne 31dětí (88,6%), nevím 1 dítě (2,91%). V kategorii 16-18 let odpověděly ano 2 děti (11,8%), ne 15dítě (88,2%), nevím 0 dětí. Celkem odpovědělo ano 6 dětí (8,1%), ne 64 dětí (86,5%), nevím 4 děti (5,4%).

Tabulka 6: Myslíš, že je správné, když ti kamarád nechce vrátit věc, kterou jsi mu půjčil, například rádio?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	0	20 (90,9%)	2 (9,1%)
13 - 15 let	5 (14,3%)	28 (80,0%)	2 (5,7%)
16 - 18 let	2 (11,8%)	14 (82,3%)	1 (5,9%)
celkem	7 (9,5%)	62 (83,8%)	5 (6,7%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 0 dětí, ne 20 dětí(90,9%), nevím 2 děti (9,1%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 5 dětí (14,3%), ne 28 dětí (80,0%), nevím 2 dětí (5,7%). V kategorii 16-18 let odpověděly ano 2 děti (11,8%), ne 14 dětí (82,3%), nevím 1 (15,9%) dítě. Celkem odpovědělo ano 7 dětí (9,5%), ne 62 dětí (83,8%), nevím 5 dětí (6,7%).

Tabulka 7: Dovolil /a bys někomu cizímu, aby tě koupal ve vaně?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	0	20 (90,9%)	2 (9,1%)
13 - 15 let	0	33 (94,3%)	2 (5,7%)
16 - 18 let	1 (5,9%)	16 (94,1%)	0
celkem	1 (1,3%)	69 (93,3%)	4 (5,4%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 0 dětí , ne 20 dětí (90,9%), nevím 2 děti (9,1%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 0 dětí , ne 33 dětí (94,3%), nevím 2 děti (5,7%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 1 dítě (5,9%), ne 16 dětí (94,1%), nevím 0 dětí. Celkem odpovědělo ano 1 dítě (1,3%), ne 69 dětí (93,3%), nevím 4 děti (5,4%).

Tabulka 8: Můžeš poradit dospělému člověku, když si s něčím neví rady?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	15 (68,2%)	1 (4,5%)	6 (27,3%)
13 - 15 let	25 (71,4%)	4 (11,4%)	6 (17,2%)
16 - 18 let	14 (82,3%)	1 (5,9%)	2 (11,8%)
celkem	54 (73,0%)	6 (8,1%)	14 (18,9%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 15 dětí (68,2%), ne 1 dítě (4,5%), nevím 6 dětí (27,3%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 25 dětí (71,4%), ne 4 děti (11,4%), nevím 6 dětí (17,2%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 14 dětí (82,3%), ne 1 dítě (5,9%), nevím 2 (11,8%) děti. Celkem odpovědělo ano 54 dětí (73,0%), ne 6 dítě (8,1%), nevím 14 dětí (18,9%).

Tabulka 9: Je správné lhát a vymýšlet si?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	0	21 (95,5%)	1 (4,5%)
13 - 15 let	1 (2,9%)	33 (94,2%)	1 (2,9%)
16 - 18 let	0	17 (100%)	0
celkem	1 (1,3%)	71 (96,0%)	2 (2,7%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 0 dětí , ne 21 dětí (95,5%), nevím 1 dítě (4,5%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 1 dítě (2,9%), ne 33 dětí (94,2%), nevím 1 dítě (2,9%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 0 dětí , ne 17dítě (100%), nevím 0 dětí. Celkem odpovědělo ano 1 dítě (1,3%), ne 71 dětí (96,0%), nevím 2 děti (2,7%).

Tabulka 10: Může si dítě jako jsi ty vybírat s kým bude kamarádit ?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	17 (77,3%)	1 (4,5%)	4 (18,2%)
13 - 15 let	28 (80,0%)	2 (5,7%)	5 (14,3%)
16 - 18 let	16 (94,1%)	0	1 (5,9%)
celkem	61 (82,4%)	3 (4,1%)	10(13,5%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 17 dětí (77,3%), ne 1 dítě (4,5%), nevím 4 děti (18,2%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 28 dětí (80,0%), ne 2 děti (5,7%), nevím 5 dětí (14,3%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 16 dětí (94,1%), ne 0 dětí, nevím 1 dítě (5,9%). Celkem odpovědělo ano 61 dětí (82,4%), ne 3 děti (4,1%), nevím 10 dětí (13,5%).

Tabulka 11: Dodržujete doma pravidla slušného chování?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	16 (72,3%)	2 (9,1%)	4 (18,2%)
13 - 15 let	30 (85,7%)	1 (2,9%)	4 (11,4%)
16 - 18 let	15 (88,2%)	1 (5,9%)	1 (5,9%)
celkem	61 (82,4%)	4 (5,4%)	9 (12,2%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 16 dětí (72.3%), ne 2 děti (9,1%), nevím 4 děti (18,2%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 30 dětí (85,7%), ne 1 dítě (2,9%), nevím 4 děti (11,4%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 15 dětí (88,2%), ne 1 dítě (5,9%), nevím 1 dítě (5,9%). Celkem odpovědělo ano 61 dětí (82,4%), ne 4 děti (5,4%), nevím 9 dětí (12,2%).

Tabulka 12: Každý má svoje jméno. Představ si, že bychom jména neměli. Je správné, že může každý mít svoje jméno ?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	19 (86,4%)	1 (4,5%)	2 (9,1%)
13 - 15 let	25 (71,4%)	6 (17,2%)	4 (11,4%)
16 - 18 let	16 (94,1%)	0	1 (5,9%)
celkem	60 (81,0%)	7 (9,5%)	7 (9,5%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 19 dětí (86,4%), ne 1 dítě (4,5%),nevím 2 děti (9,1%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 25 dětí (71,4%), ne 6 dětí (17,2%), nevím 4 děti (11,4%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 16 dětí (94,1%), ne 0 dětí, nevím 1 dítě (5,9%). Celkem odpovědělo ano 60 dětí (81,0%), ne 7dětí (9,5%), nevím 7 dětí (9,5%).

Tabulka 13: Určitě jsi již někdy dostal dopis.V adrese je napsané pouze tvoje jméno. Může dopis, který je určený pouze pro tebe, otevřít a číst někdo jiný?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	3 (13,6%)	15 (68,2%)	4 (18,2%)
13 - 15 let	8 (22,8%)	21 (60,0%)	6 (17,2%)
16 - 18 let	2 (11,8%)	15 (88,2%)	0
celkem	13 (17,6%)	51 (68,9%)	10(13,5%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpověděly v kategorii 7-12let 3 děti(13,6%), ne 15 dětí (68,2%), nevím 4 děti (18,2%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 8 dětí (22,8%), ne 21 dětí (60,0%), nevím 6 dětí (17,2%). V kategorii 16-18 let odpověděly ano 2 děti (11,8%), ne 15 dětí (88,2%), nevím 0 dětí. Celkem odpovědělo ano 13 dětí (17,6%), ne 51 dětí (68,9%), nevím 10 dětí (13,5%).

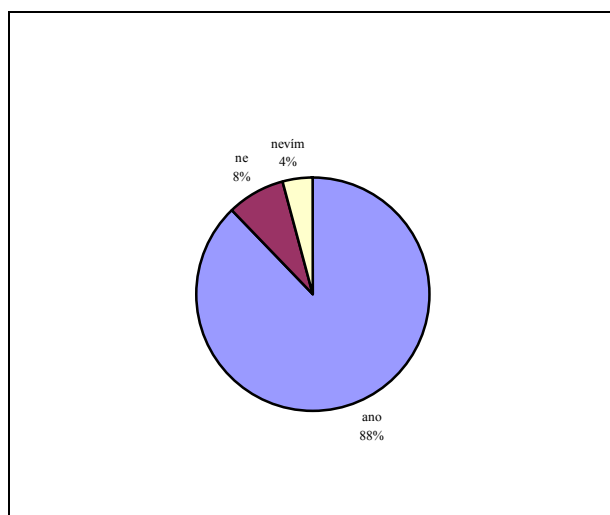
Tabulka 14: Je správné, když tě někdo bezdůvodně napadne a bije ?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	0	22 (100%)	0
13 - 15 let	2 (5,7%)	32 (91,4%)	1 (2,9%)
16 - 18 let	0	16 (94,1%)	1 (5,9%)
celkem	2 (2,7%)	70 (94,6%)	2 (2,7%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 0 dětí , ne 22 dětí (100%),nevím 0 dětí. V kategorii 13-15 let odpověděly ano 2 děti (5,7%), ne 32 dětí (91,4%), nevím 1 dítě (2,9%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 0 dětí, ne 16 dětí (94,1%), nevím 1 dítě (5,9%). Celkem odpověděly ano 2 děti (2,7%), ne 70 dětí (94,1%), nevím 2 děti (2,7%).

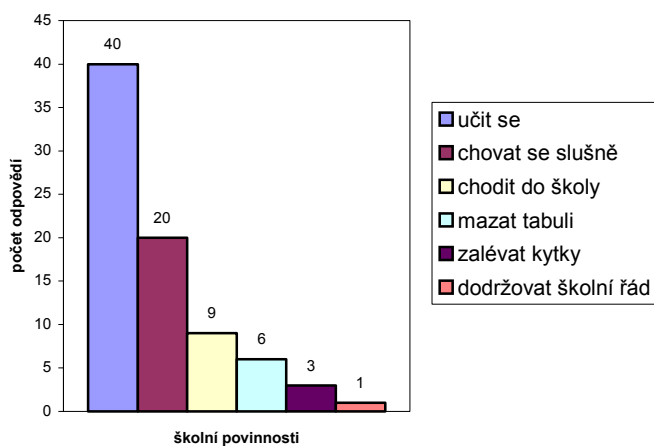
Graf 3: Máš ve škole nějakou povinnost?

Zdroj: vlastní výzkum

Ano, mám ve škole povinnost odpovědělo 88% dětí, ne 8% a nevím 4%.

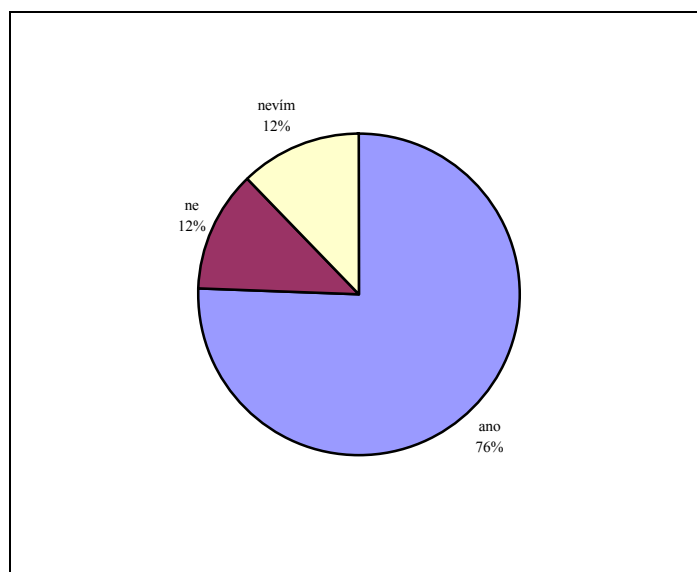
Graf 4: Jakou povinnost máš ve škole?

Zdroj: vlastní výzkum

Jako nejčastější povinnost ve škole učít se uvedlo 40 dětí, chovat se slušně 20 dětí, chodit do školy 9 dětí, mazat tabuli 6 dětí, zalévat kytky 3 děti a dodržovat školní řád 1 dítě.

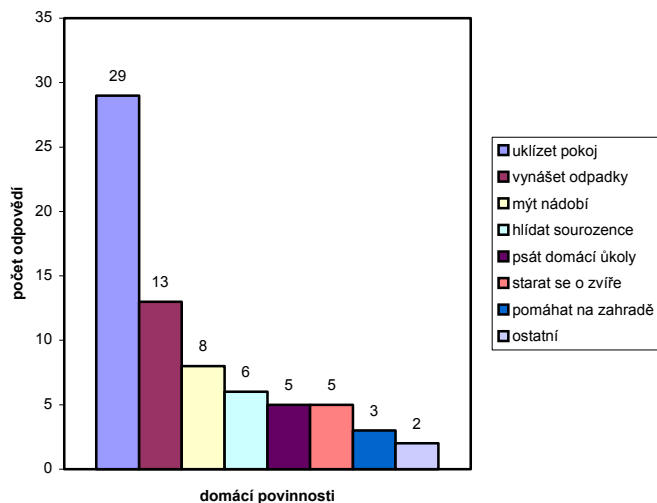
Graf 5: Máš doma také povinnost?

Zdroj: vlastní výzkum

Ano, doma mám povinnosti odpovědělo 76% dětí, ne 12% a nevím 12% dětí.

Graf 6: Jakou povinnost máš doma?

Zdroj: vlastní výzkum

Jako nejčastější povinnost doma uvedlo 29 dětí uklízet pokoj, 13 vynášet odpadky, 8 mýt nádobí, 6 hlídat sourozence, 5 psát domácí úkoly, 5 starat se o zvíře, 3 pomáhat na zahradě a 2 děti uvedly jinou povinnost.

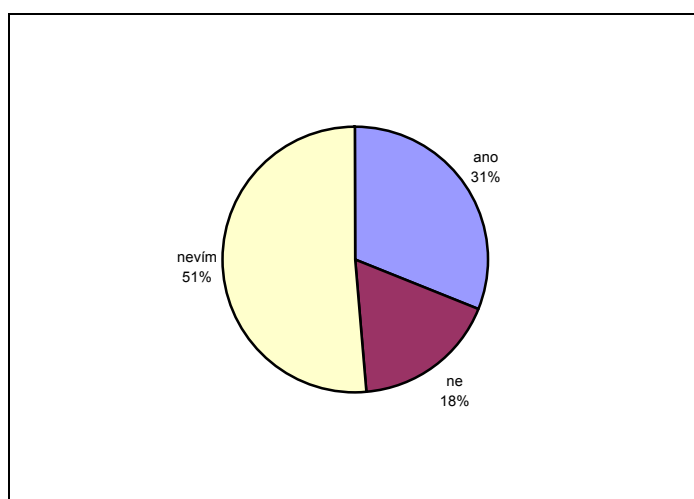
Tabulka 15: Máš doma, ve škole, kdekoli nějaké právo?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	4 (18,2%)	3 (13,6%)	15 (68,2%)
13 - 15 let	11(31,5%)	9 (25,7%)	15 (42,7%)
16 - 18 let	8 (47,1%)	1(5,9%)	8 (47,1%)
celkem	23 (31,1%)	13 (17,6%)	38 (51,3%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano odpověděly v kategorii 7-12let 4 děti (18,2%) , ne 3 děti (13,6%), nevím 15 dětí (68,2%) . V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 11 dětí (31,5%), ne 9 dětí (25,7%), nevím 15 dětí (42,7%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 8 dětí (47,1%), ne 1 dítě (5,9%), nevím 8 dětí (47,1%). Celkem odpovědělo ano 23 dětí (31,1%), ne 13 dětí (17,6%), nevím 38 dětí (51,3%).

Graf 7: Rozdělení cílového souboru 1 podle odpovědi na otázku: Máš doma, ve škole, kdekoli nějaké právo?

Zdroj: vlastní výzkum

Ano, mám právo odpovědělo 31% dětí, ne 18% dětí a nevím 51% dětí.

Tabulka 16: Jaké máš právo?

odpověď	počet odpovědí	odpověď	počet odpovědí
chodit na kroužky	1	říkat svůj názor	3
jít ven	2	mít výuční list	2
malovat	1	žít jako ostatní	1
aby mě nikdo nebil	1	chodit do školy	1
mít volno, odpočívat	2	svoboda	3

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 17: Musí se děti řídit pravidly, která jim určují, co mohou dělat a co dělat nemohou (např. školní řád)?

věk	ano	ne	nevím
7 -12 let	18 (81,8%)	1 (4,5%)	3 (13,6%)
13 - 15 let	27 (77,1%)	2 (5,7%)	6 (17,2%)
16 - 18 let	16 (94,1%)	0	1 (5,9%)
celkem	61 (82,4%)	3 (4,1%)	10(13,5%)

Zdroj: vlastní výzkum

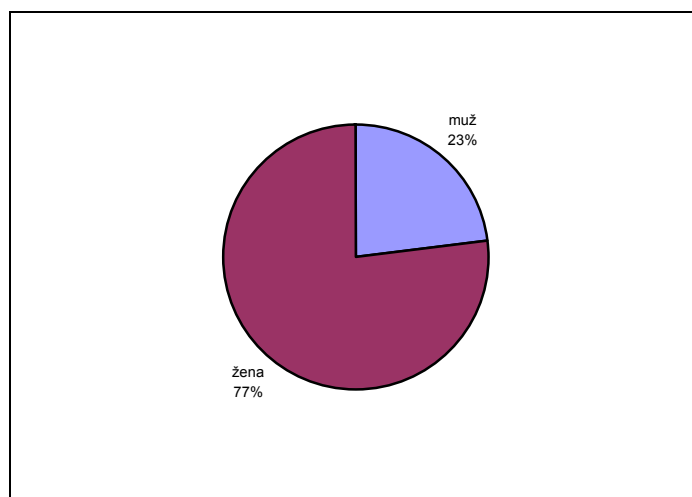
Ano odpovědělo v kategorii 7-12let 18 dětí (81,8%), ne 1 dítě (4,5 %), nevím 3 děti (13,6%). V kategorii 13-15 let odpovědělo ano 27 dětí (77,1%), ne 2 děti (5,7%), nevím 6 dětí (17,2%). V kategorii 16-18 let odpovědělo ano 16 dětí (94,1%), ne 0 dětí, nevím 1 dítě (5,9%). Celkem odpovědělo ano 61 dětí (82,4%), ne 3 děti (4,1%), nevím 10 dětí (17,6%).

4.2 Výsledky dotazníkového šetření u cílového souboru 2

Cílový soubor 2 tvořili respondenti vybraní náhodným výběrem z řad veřejnosti.

Jednalo se o 104 lidí, což je 100%.

Graf 8: Rozdělení cílového souboru 2 podle pohlaví

Zdroj: vlastní výzkum

Cílový soubor 2 tvořilo 104 respondentů, z toho bylo 24 mužů (23%) a 80 žen (77%).

Tabulka 18: Máte vlastní děti?

ano	63 (61%)
ne	41 (39%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ze 104 respondentů, což je 100%, má vlastní děti 63 respondentů (61%), nemá vlastní děti 41 respondentů (39%).

Tabulka 19: Domníváte se, že děti mají dostatečné povědomí o svých právech ?

ano	28 (27%)
ne	76 (73%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano, děti mají dostatečné povědomí o svých právech odpovědělo 28 respondentů (27%), ne odpovědělo 76 respondentů (73%).

Tabulka 20: Měl /a jste vy sám/sama možnost seznámit se s dětskými právy ?

ano	51 (49%)
ne	53 (51%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano, měl jsem možnost se seznámit s dětskými právy odpovědělo 51 respondentů (49%), ne odpovědělo 53 respondentů (51%).

Tabulka 21: Měl /a jste možnost se seznámit s dokumentem OSN – Úmluva o právech dítěte ?

ano	36 (35%)
ne	68 (65%)

Zdroj: vlastní výzkum

S Úmluvou se mělo možnost seznámit 36 respondentů (35%), Úmluvu o právech dítěte nezná 68 respondentů (65%).

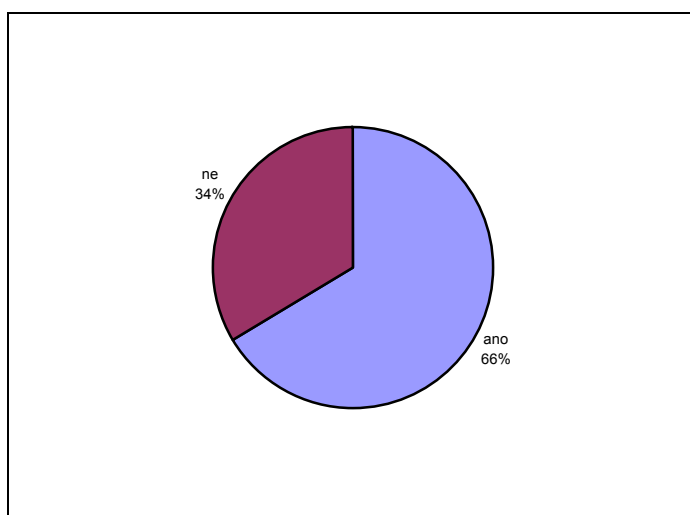
Tabulka 22: Pokud ne. Domníváte se , že by vás mohl zajímat obsah této úmluvy?

ano	60 (88%)
ne	8 (12%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ze 68 (100%) respondentů , kteří odpovídali na otázku č. 7, odpovědělo ano, zajímal by mne obsah Úmluvy 60 respondentů (88%), ne 8 respondentů (12%).

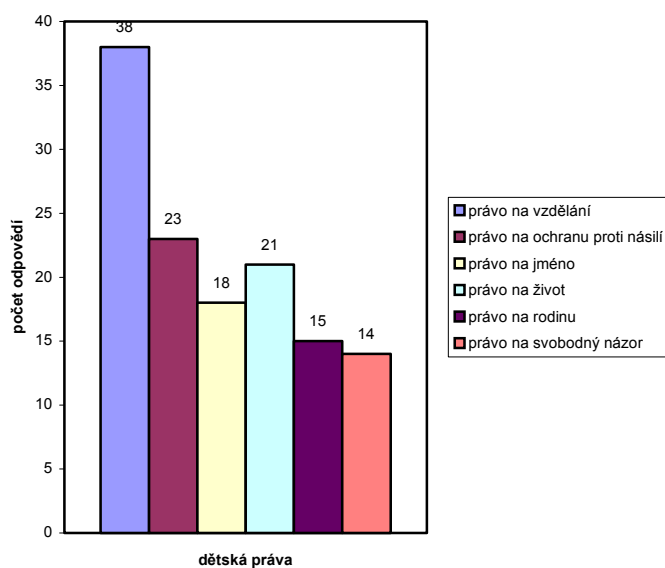
Graf 9: Dokázal by jste vyjmenovat některá dětská práva ?

Zdroj: vlastní výzkum

Vyjmenovat alespoň jedno dětské právo dokázalo 69 respondentů, což je 66%. Ani jedno právo nevedlo 35 respondentů, což je 34%.

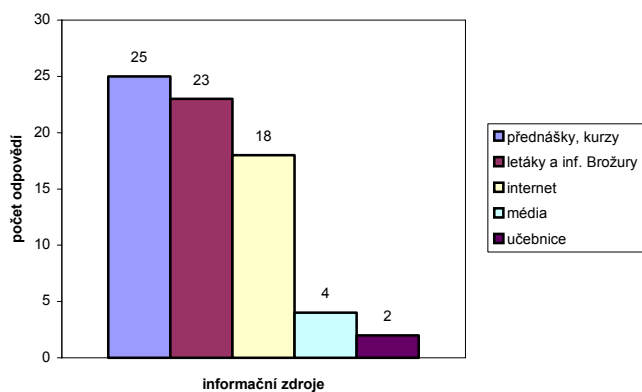
Graf 10: Dokázal by jste vyjmenovat některá dětská práva - jaká?

Zdroj: vlastní výzkum

Nejvíce respondentů uvedlo právo na vzdělání 38, dále 23 právo na ochranu proti násilí, 18 právo na jméno, 21 právo na život, 15 právo na rodinu, 14 právo na svobodný názor. Někteří respondenti uváděli dvě a více dětských práv.

Graf 11: Kde jste se seznámil s problematikou dětských práv?

Zdroj: vlastní výzkum

Přednášky a kurzy uvedlo jako nejčastější zdroj informací 25 respondentů, 23 respondentů uvedlo letáky, 18 internet, 4 média a 2 učebnice.

Tabulka 23: Měl /a jste možnost se s dětmi o jejich právech bavit ?

ano	35 (34%)
ne	69 (66%)

Zdroj: vlastní výzkum

S dětmi o jejich právech se nemělo možnost bavit 69 respondentů (66%), 35 (34%) respondentů se s dětmi o právech bavilo.

Tabulka 24: Domníváte se, že děti samy mají zájem dozvědět se více o svých právech?

ano	55 (53%)
ne	49 (47%)

Zdroj: vlastní výzkum

Ano, děti samy mají zájem se o právech bavit uvedlo 55 respondentů (53%), ne odpovědělo 49 respondentů (47%).

Tabulka 25: Úmluva o právech dítěte hovoří pouze o právech dětí. Domníváte se, že je potřebné dětem zdůrazňovat i jejich povinnosti?

ano	101 (97%)
ne	3 (3%)

Zdroj: vlastní výzkum

101 (97%) respondentů se domnívá, že je potřebné dětem zdůrazňovat i jejich povinnosti. 3 (3%) respondenti uvedli, že není třeba zdůrazňovat dětem i povinnosti.

Tabulka 26: Domníváte se, že existuje dostatek materiálů jak přiblížit dětem problematiku dětských práv?

ano	32 (31%)
ne	34 (33%)
nemohu posoudit	38 (36%)

Zdroj: vlastní výzkum

32 (31%) respondentů se domnívá, že existuje dostatek materiálů pro výuku dětských práv, 34 (33%) respondentů se domnívá, že není dostatek materiálů, 38 (36%) respondentů uvedlo, že tuto situaci nemůže posoudit.

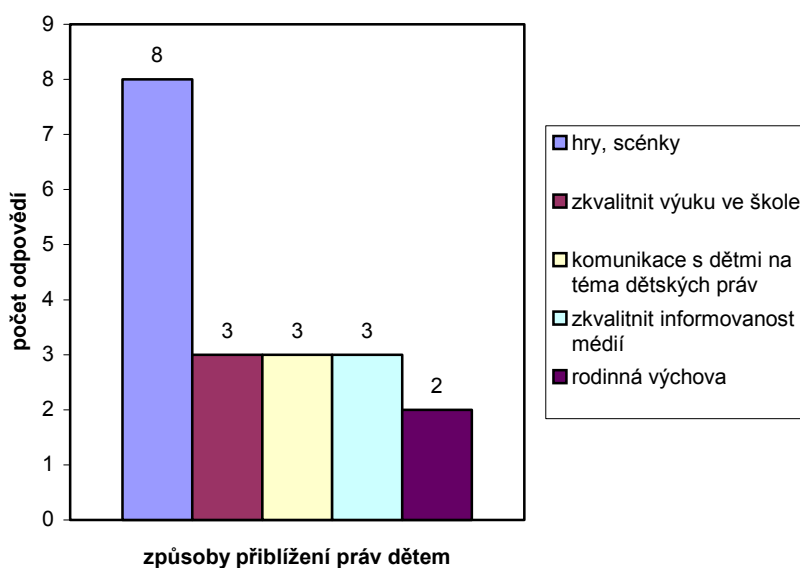
Tabulka 27: Přemýšlel/a jste jak nejlépe přiblížit dětem jejich práva ?

ano	19(18%)
ne	85 (82%)

Zdroj: vlastní výzkum

85 respondentů nepřemýšlelo o tom, jak přiblížit dětem jejich práva, což je 82%, 19 (18%) respondentů uvedlo možný způsob výuky práv dětem.

Graf 12: Máte představu jak nejlépe dětem přiblížit jejich práva?

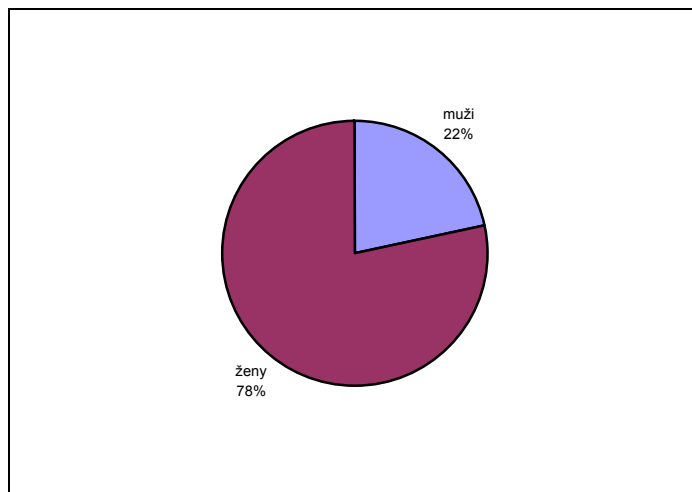
Zdroj: vlastní výzkum

Přiblížit práva dětem formou hry nebo scénky uvedlo 8 respondentů, 3 respondenti uvedli zlepšení výuky ve škole, 3 uvedli větší komunikaci s dětmi, 2 se domnívají, že je třeba zlepšit výchovu v rodině.

4.3 Výsledky dotazníkového šetření u cílového souboru 3

Cílový soubor 3 tvořilo 37 pedagogických pracovníků z jednotlivých zařízení pro děti s mentálním postižením, viz 3.1

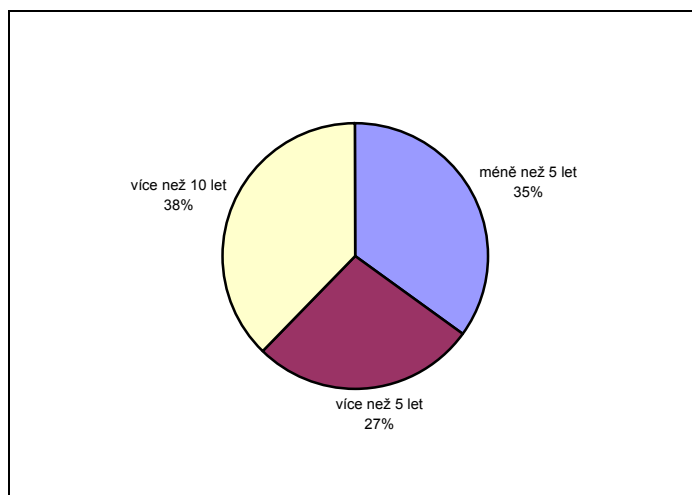
Graf 13: Rozdělení cílového souboru 3 podle pohlaví

Zdroj: vlastní výzkum

Cílový soubor 3 se skládal z 22% mužů a 78% žen.

Graf 14: Jak dlouho pracujete s dětmi s mentálním postižením?

Zdroj: vlastní výzkum

Z 37 respondentů, což je 100% pracuje s dětmi s mentálním postižením více než 10 let 38%, více než 5 let 27% a méně než 5 let 35% .

Tabulka 28: Domníváte se, že povědomí o dětských právech je u vašich svěřenců dostatečné ?

spíše ano	ano	spíše ne	ne
7 (18,9%)	3 (8,1%)	17 (46,0%)	10 (27%)

Zdroj: vlastní výzkum

Z 37 respondentů, což je 100% odpovědělo spíše ano 7 (18,9%), ano 3 (8,1%), spíše ne 17 (46,0%), ne 10 (27%). Kladně odpovědělo 10 respondentů tzn.27%, záporně 27 tzn.73%.

Tabulka 29: Máte při výuce dostatek časového prostoru se s dětmi o jejich právech bavit ?

spíše ano	ano	spíše ne	ne
15 (40,5%)	8 (21,6%)	14 (37,9%)	0

Zdroj: vlastní výzkum

Z 37 respondentů, což je 100% odpovědělo spíše ano 15 (40,5%), ano 8 (21,6%), spíše ne 14 (37,9%), ne 0 respondentů. Kladně odpovědělo 23 respondentů tzn. 62%, záporně 14 tzn. 38%.

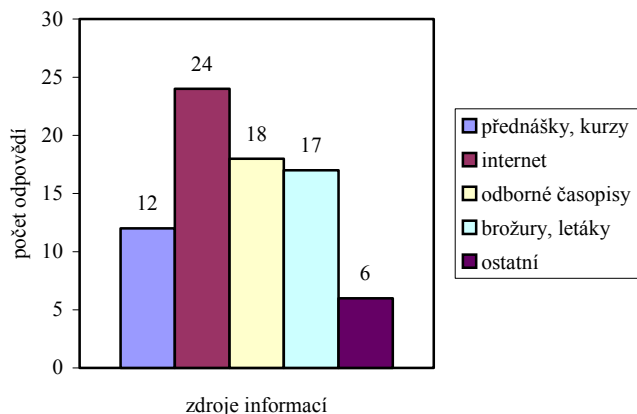
Tabulka 30: Mají samy děti zájem dozvědět se více o svých právech ?

spíše ano	ano	spíše ne	ne
8 (21,6%)	5 (13,5%)	18 (48,6%)	6 (16,3%)

Zdroj: vlastní výzkum

Z 37 respondentů, což je 100% odpovědělo spíše ano 8 (21,6%), ano 5 (13,5%), spíše ne 18 (48,6%), ne 6 (16,3%). Kladně odpovědělo 13 respondentů tzn.35%, záporně 24 tzn.65%.

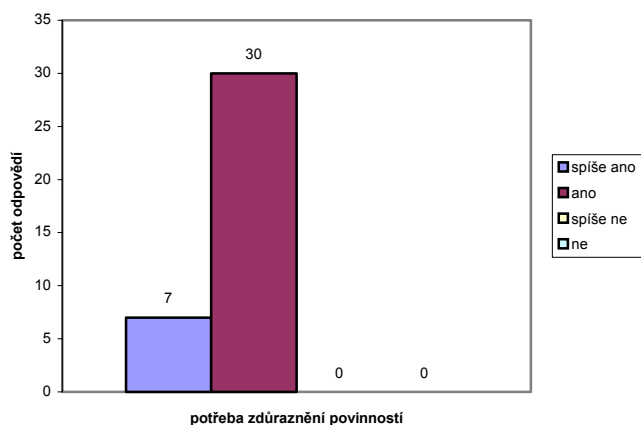
Graf 15: Odkud čerpáte informace k této problematice ?

Zdroj: vlastní výzkum

Jako nejčastější zdroj informací o dětských právech uvedlo 24 respondentů internet, 18 odborné časopisy, 17 letáky a brožury, 12 přednášky 6 respondentů ostatní (médiá, učebnice).

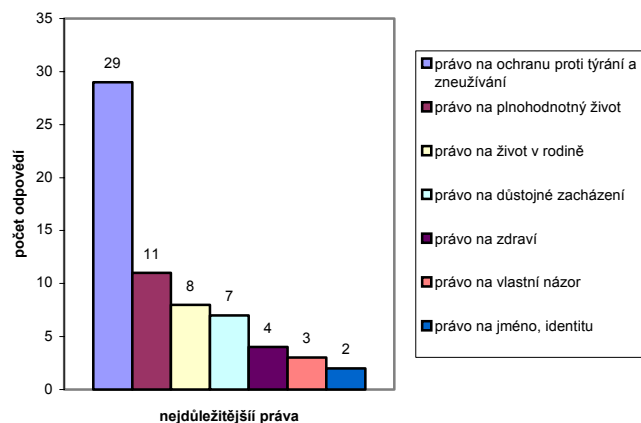
Graf 16: Úmluva o právech dítěte hovoří pouze o právech dětí. Domníváte se, že je potřebné dětem zdůrazňovat i jejich povinnosti.

Zdroj: vlastní výzkum

Ano a spíše ano odpovědělo 37 (100%) respondentů z řad pedagogů na otázku, zda je potřebné zdůrazňovat dětem i povinnosti.

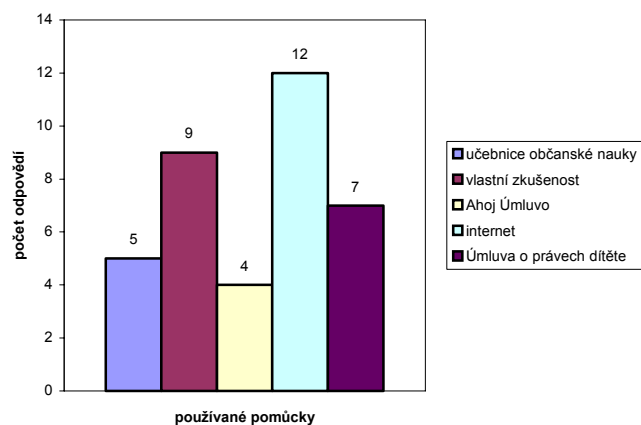
Graf 17: Vypište, prosím, dětská práva, která se vám zdají být nejdůležitější v životě dětí s mentálním postižením.

Zdroj: vlastní výzkum

Jako nejdůležitější dětské právo pro děti s mentálním postižením uvedlo 29 respondentů právo na ochranu proti týrání a zneužívání, 11 právo na plnohodnotný život, 8 právo na život v rodině, 7 právo na důstojné zacházení, 4 právo na zdraví, 3 právo na vlastní názor, 2 právo na jméno, identitu.

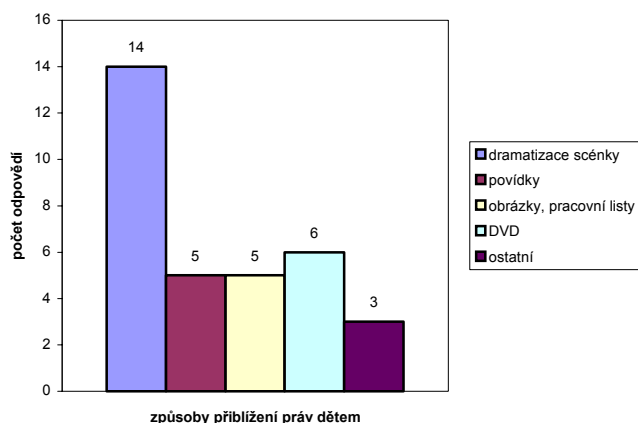
Graf 18: Jakou pomůcku pro vysvětlení dětských práv dětem s mentálním postižením nejvíce používáte ?

Zdroj: vlastní výzkum

Jako nejčastěji používanou pomůcku pro vysvětlování dětských práv uvedlo 12 pedagogických pracovníků internet, 9 vlastní zkušenost, 7 dokument Úmluva o právech dítěte, 5 učebnice občanské nauky, 4 pracovní listy Ahoj Úmluvo.

Graf 19: Na základě vašich zkušeností, máte představu jak nejlépe přiblížit dětem s hendikepem jejich práva ?

Zdroj: vlastní výzkum

Jako nejlepší způsob přiblížení dětských práv dětem s mentálním postižením uvedlo 14 respondentů dramatizaci scénky, 6 naučné DVD, 5 povídky, 5 obrázky a 3 uvedli jinou možnost (setkání s právníkem).

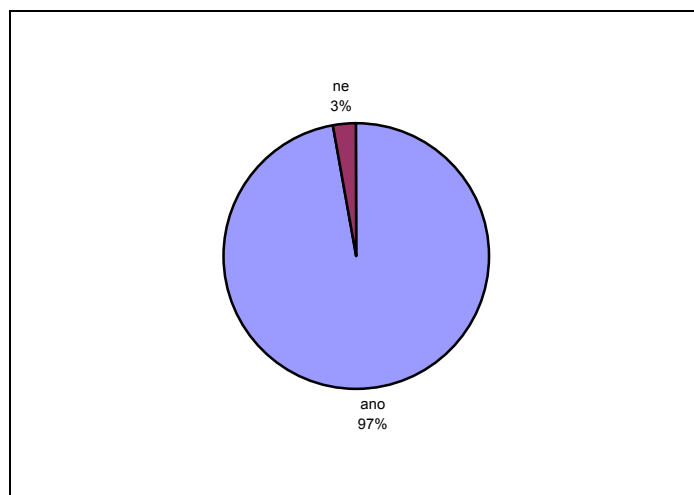
Tabulka 31: Domníváte se, že máte dostatek materiálů jak přiblížit problematiku dětských práv dětem s mentálním postižením?

spíše ano	ano	spíše ne	ne
11 (29,7%)	2 (5,4%)	18 (48,6%)	6 (16,3%)

Zdroj: vlastní výzkum

Z 37 respondentů, což je 100% odpovědělo spíše ano 11 (29,7%), ano 2 (5,4%), spíše ne 18 (48,6%), ne 6 (16,3%).Kladně odpovědělo 13 respondentů tzn.35%, záporně 24 tzn.65%.

Graf 20: Přivítal/a by jste metodickou pomůcku, která by jednoduše přiblížila dětem s mentálním postižením jejich práva?

Zdroj: vlastní výzkum

97% z dotazovaných pedagogických pracovníků by přivítalo metodickou pomůcku k výuce dětských práv.

5. Diskuse

5.1 Diskuse k hypotéze 1

H1 : Více než polovina dětí s mentálním postižením nemá dostatečné vědomosti o svých právech.

Výzkumu se zúčastnilo 74 dětí, z toho 51 chlapců a 23 dívek, což odpovídá odborným závěrům, kdy je uváděna o něco vyšší četnost mentální retardace u dětí mužského pohlaví (24).

Předvýzkumem, který byl proveden na 5 dětech s mentálním postižením, byla ověřena správnost zvolené techniky sběru dat a především potřeba zvolit jednoduché, krátce formulované otázky. Původně zvolené otázky typu Co je to právo, Mají děti práva, se ukázaly jako nevhodné, neboť k odpovědi na tento typ otázek je potřeba větší stupeň abstrakce, kterou děti s mentálním postižením ve většině případů postrádají.

Většina jedinců s poruchou intelektu má narušené abstraktní myšlení a určité analyticko-syntetické funkce, naopak jejich mechanická paměť může být dobrá (17). Otázky byly tedy zformulovány jednodušeji s jednoznačnými odpověďmi, viz příloha 1.

Rozhovory s dětmi probíhaly většinou v rámci jejich dopoledního vyučování, v Kaňce o.s. a Centru sociálních služeb Empatie byly rozhovory vedeny v odpoledních hodinách po návratu ze školy. Podle možností jednotlivých zařízení jsem s dětmi hovořila o samotě nebo využila nerušeného koutu přímo ve třídě. Výjimkou byl rozhovor s nedoslýchavými dětmi, kde mi byla velkou oporou přítomná paní učitelka, která tlumočila otázky do znakové řeči. Na začátku rozhovorů bylo nutné děti seznámit s nastávající situací. Bylo jim vysvětleno, co se od nich bude žádat, byl jim vysvětlen i důvod rozhovoru o dětských právech. Během rozhovorů byl kladen důraz na osobní názor dítěte na tu kterou situaci popsanou v jednotlivých otázkách. Někdy jsem měla pocit, že dítě odpovídá tak jak se od něj očekává, co je obecně správné. V takovou chvíli jsem dítěti vysvětlila, že odpovědi jsou anonymní, že nebudou známkovány.

První dvě otázky zjišťovaly pohlaví a věk dítěte, viz graf 1, tabulka 1, graf 2.

V odpovědích na další okruh otázek jsem zjišťovala, zda děti v praktickém, každodenním životě svá práva využívají, aniž by situace, které prožívají a které jsou zcela přirozené za svá práva považovaly.

Otázka č. 3 zjišťovala, zda si děti uvědomují, že se ve škole učí zásady správného chování, které by měly aplikovat ve svém životě a které by měly vyžadovat i od svého okolí. Většina tázaných, tedy 86,5 % odpověděla ano, učíme. Ale jak jsem zaznamenala byly tyto odpovědi často nejisté. 12,2% odpovědělo nevím, 1,3% odpovědělo ne.

Otázka č. 4 zjišťovala, zda si děti jsou vědomy svého práva na vlastní názor, který se nebojí vyslovit nahlas. Zde odpovědělo 44,6% ano, je správné říkat nahlas co si myslím. 37,8% odpovědělo ne, 17,6% nevím. Otázka č. 9 zjišťovala možnost účasti dítěte na řešení problému tím, zda může dítě radit dospělému, když si sám s něčím neví rady. 73% odpovědělo ano, 8,1% odpovědělo ne, 18,9% nevím. Na otázku č.10, zda je správné lhát a vymýšlet si, odpovědělo jednoznačně 96%, že není správné lhát. Ano odpovědělo 1,3%, nevím 2,7%. Z odpovědí na otázku č.11, zda si dítě může vybírat kamarády, odpovědělo ano 82,4%, ne 8,2%, 13,5% nevím. Zda i v domácím prostředí, kde děti tráví většinu času a které velkým dílem formuje povahu a život dítěte, dodržují pravidla slušného chování se ptala otázka č.12. 82,2% dětí odpovědělo ano, 5,4% ne a 12,2% nevědělo. Na otázku č. 13, zda je dobré mít svoje vlastní jméno odpovědělo 81% ano, 9,5% ne 9,5% nevím.

Otázky č. 5, 6, 7, 8, 14, 15 bych nazvala situační. Otázky jednoduše popisovaly určitou životní situaci, při které by mohlo dojít ke zneužití , násilí či k nespravedlnosti na jedinci, který se do takové situace dostane.

Na otázku č. 5, zda by si vzal nabízenou cigaretu či alkohol, odpovědělo ne 77,1% dětí, ano 21,6%, nevím 1,3%. Kladně odpovídaly děti starší, u kterých je předpoklad, že s kouřením a alkoholem zkušenost již měly. Na otázku č. 6, zda by odešel dotyčný s cizím člověkem někam, kde to nezná, odpovědělo 86% ne, což je velmi povzbudivé vzhledem k určité naivitě a důvěře, kterou děti s mentálním postižením vykazují. Ano odpovědělo 8,1%, nevím 5,4%. Na otázku č. 7, zjišťující zda je správné nevracet

vypůjčené věci kamarádovi, odpovědělo 83,8%, že to správné není, 9,5% ano, 6,7% nevím. Otázka č. 8 zjišťovala, zda jsou si děti vědomy nároku na soukromí a intimitu a zněla : Dovolil bys někomu cizímu, aby tě koupal ve vaně? 93,3% odpovědělo ne, jen 1,3% ano a 5,4% nevím. Otázka č. 14 zjišťovala také míru soukromí, dotazem na otevírání dopisu. 68,9% dětí uvedlo, že není správné aby mu někdo jiný otevíral dopis s jeho adresou, 17,6% odpovědělo ano, 13,5% nevím. Jednoznačná odpověď byla na otázku č.15 zda je správné, když tě někdo bezdůvodně napadne a bije. Zde odpovědělo 94,6% ne, 2,7% ano, 2,7% nevím. Na otázku č. 19, zda se také děti musí řídit pravidly, které jim určují, co mohou dělat, převážná část dětí 82,4% odpověděla ano, 4,5% ne a 13,5% nevím.

Závěr dotazníku obsahoval otázky, z jejichž odpovědí vyplývá, zda děti znají a chápou pojmy povinnost a právo. Na otázky č. 16 a č.17, které se týkaly povinností ve škole a doma, děti odpovídaly v 88%, že povinnosti ve škole mají a alespoň jednu každé dítě uvedlo. Mezi nejčastěji uváděné patřily povinnosti se učit, chovat se slušně, chodit do školy, mazat tabuli apod., viz graf 4. Ano odpovědělo 76% dětí na dotaz o povinnostech doma a jako nejčastější uváděly uklízení pokojů, psaní domácích úkolů, vynášení odpadků apod., viz graf 6. Z těchto výsledků usuzuji, že děti s mentálním postižením výborně a dostatečně chápou pojem povinnost.

Stěžejní otázka pro potvrzení či vyvrácení hypotézy 1 byla dotazníková otázka č. 18. Na dotaz, zda má dítě nějaké právo, odpovědělo 51,3% nevím, 17,6% ne a 31% ano. Podotázkou jaká znají práva bylo zjištěno, že 6 dětí z 23 dětí, které odpověděly, že práva mají, uvedlo jako své právo - nekřičet, nezlobit, muset se učit, muset číst a chovat se slušně. Z odpovědí vyplývá, že děti pojem právo v tomto případě nechápou a pletou si ho s povinnostmi. Z celkového počtu cílového souboru 1, který čítal 74 dětí, uvedlo alespoň jedno právo celkem 17 dětí, což je 23%.

Tímto výsledkem byla potvrzena hypotéza číslo 1.

Z výsledků šetření podle mého názoru vyplývá, že děti s mentálním postižením dokáží v životě rozlišovat, jaké chování je dobré a špatné, co je spravedlivé. Pod slovem právo si v podstatě neumí většina (77%) nic vybavit. Ani jedno dítě se nevyjádřilo slovy „mám právo na vzdělání“ nebo „mám právo na ochranu před násilím a zanedbáváním“.

Právo chápou jako spravedlnost, jako správné chování. Naprostá většina ví, že je nikdo nesmí bít, že neodejdou s někým cizím. Vědí, že si mohou vybírat své kamarády a dopis s jejich adresou mohou otevírat jen ony samy. Domnívám se, že by bylo vhodné dětem slovo právo více objasňovat, spojovat jej s konkrétními životními situacemi. Je jasné, že i mezi dětmi s mentálním postižením jsou veliké rozdíly v rozumových schopnostech. Jiné metody lze použít u dětí s lehkým mentálním postižením a jiné u dětí s těžším mentálním postižením. V posledních letech se vedou diskuse o hranici vzdělavatelnosti či nevzdělavatelnosti lidí s mentálním postižením a o míře úrovně rozumových schopností, která ještě „opravňuje“ člověka k tomu, aby byl vzděláván (23). Švarcová, I. (1997) uvádí: Donedávna se soudilo, že mentální postižení je poruchou trvalou a nezměnitelnou. Úroveň inteligence byla považována za konstantní a naměřený inteligenční kvocient za prakticky neměnný po celý život. Z výsledků novějších výzkumů však vyplývá, že v řadě případů mentálního opoždění lze vhodným pedagogickým působením dosáhnout výrazného zlepšení. Navíc se ukazuje, že vzhledem ke specifickým zvláštnostem mentálně retardovaných dětí zpravidla nelze běžnými vyšetřovacími metodami užívanými v poradenské praxi dosáhnout spolehlivých výsledků, takže představy o úrovni jejich rozumových schopností mohou být do jisté míry zkreslené.

Míra mentálního postižení u dětí v jednotlivých zařízeních nebyla jednoznačná, jednalo se o děti s lehkou až střední mentální retardací, jejíž původ byl rozdílný, od organického poškození mozku po sociální zanedbanost a nepodnětné výchovné prostředí. Základem výchovy pro všechny je děti komplexní péče, kterou pomáhají zajišťovat také speciálně pedagogická centra pro děti s mentálním postižením. Úkolem SPC je pravidelná a dlouhodobá práce s postiženým dítětem a jeho rodiči. Zde vidím možnost jak zlepšit právní povědomí dítěte, a to využitím přítomnosti celé rodiny. Pracovník SPC by mohl nenásilným způsobem pohovořit s rodiči o právech dítěte, zdůraznit význam práv a hlavně jejich užití v praktickém životě pro samostatný život dítěte. Základy výchovy dětí s mentálním postižením, stejně jako jejich ostatních vrstevníků, spočívají především v rodině. Rodič by zde měl najít informace jak co nejúčinněji připravit dítě s mentálním postižením do života.

Neméně důležitá ve výchově dětí s postižením je speciálně pedagogická diagnostika, což je souhrn poznatků zaměřených na možnosti a prostředky poznávání zvláštností jedince s postižením. Aby se optimalizoval vývoj a uplatnění dítěte v životě, je nutné zpracovat pro každého jednotlivce individuální vzdělávací program, viz příloha 4. Na základě výsledků diagnostiky lze tedy pro dítě navrhnout techniky učení, které nejvíce odpovídají jeho možnostem (21). Pro děti s omezenými či narušenými komunikačními dovednostmi bylo třeba nalézt jiný systém komunikace než je mluvená řeč. Mezi tyto techniky patří i komunikační systém MAKATON, viz příloha 5. Domnívám se, že pomocí znaků Makatonu lze určité skupině dětí přiblížit problematiku dětských práv, vždy záleží na stupni mentálního postižení.

5.2 Diskuse k hypotéze 2

H2 : Veřejnost a rodiče dětí s mentálním postižením mají dostatečné vědomosti o dětských právech.

Cílovou skupinu 2 tvořila veřejnost, bylo osobně rozdáno 150 dotazníků. Soubor byl vytvořen náhodným výběrem. Determinován byl ochotou vyplnit dotazník a věkem nad 18 let. Návratnost byla 69%, což činí 104 respondentů.

Původní záměr zjistit právní povědomí i rodičů dětí s mentálním postižením, které tvořily cílový soubor 1, ztroskotal na velmi malé zpětné vazbě a nezájmu ze strany rodičů. Ze 70 rozdaných dotazníků se vrátily pouze 4, což činí 5,7% a tento počet nemá žádnou výpovědní hodnotu. V jednotlivých zařízeních jsem požádala jednoho pracovníka o rozdání dotazníků rodičům. Nízkou návratnost přičítám nemožnosti se osobně setkat a požádat konkrétní osoby o vyplnění dotazníku. Zařízení, které děti navštěvují, jsou s denním či týdenním pobytem a rodiče si své děti vyzvedávají v různou dobu, takže není možné zachytit potřebný počet respondentů vytyčeného souboru na jednom místě.

Dotazník určený veřejnosti obsahoval otázky týkající se vědomostí respondentů o dětských právech, jejich názorů o povědomí dětí o dětských právech a o možnostech zvyšování jejich znalostí o lidských právech, viz příloha 2.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 24 mužů a 80 žen z řad veřejnosti, viz graf 8. 61% uvedlo, že má vlastní děti. Z odpovědí na otázky dotazníku vyplynulo, že 73% dospělých se domnívá, že děti nemají dostatečné povědomí o svých právech, přibližně polovina (48%) uvedla, že děti nemají zájem se dozvědět více o svých právech a téměř třetina (66,4%) uvedla, že neměla možnost se dětmi o jejich právech bavit. Naopak naprostá většina souhlasí, že je dětem třeba zdůrazňovat i jejich povinnosti – 97%. Na otázky týkající se vědomostí o dětských právech odpověděli respondenti následujícím způsobem. Polovina, 51%, neměla možnost se seznámit s dětskými právy. S Úmluvou o právech dítěte se nemělo možnost seznámit 65% respondentů, ale potěšující je okolnost, že 87% respondentů se domnívá, že by ho obsah tohoto dokumentu zajímal. Na otázku č. 8, zda respondent dokáže vyjmenovat některá dětská práva, neodpovědělo 35 dospělých, což je 34% a 69 respondentů uvedlo alespoň jedno dětské právo, což je 66%, viz graf 9.

Skutečnost, že polovina oslovených lidí měla možnost se seznámit s dětskými právy a tři čtvrtiny dokáží dětská práva vyjmenovat, se mi jeví jako velice povzbudivé. Faktem zůstává, že téměř polovinu cílového souboru 2 tvořili studenti kombinovaného studia zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity a jejich osobní zaměření vede k zájmu o lidská práva. Dovolila jsem si tuto skupinu nazvat odbornou veřejností. Druhou polovinu cílového souboru tvořila tzv. laická veřejnost. Šetření dokazuje, že odborná veřejnost má dostatečné právní povědomí a celkové výsledky pozitivně ovlivnila. Na otázky, jaká dětská práva znáte, respondenti nejčastěji uváděli právo na vzdělání, právo na rodinu, právo na ochranu proti násilí a týrání, právo na život, viz graf 10. Na otázku - kde jste se měli možnost seznámit s problematikou dětských práv - nejvíce respondentů uvádělo přednášky, internet a informativní brožury a letáky týkající se právní problematiky, viz graf 11. Třetina respondentů se domnívá, že existuje dostatek materiálů jak přiblížit dětem problematiku dětských práv, třetina myslí, že těchto materiálů není dostatek a třetina uvedla možnost odpovědi – nemohu posoudit. Na

otázku o představě jak dětem přiblížit jejich práva odpovědělo 82% respondentů, že o tom nepřemýšleli a 18% uvedli některá možná řešení, viz tabulka 27, graf 12.

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že hypotéza 2 byla potvrzena.

5.3 Diskuse k hypotéze 3

H3 : Pedagogičtí pracovníci nemají dostatečné množství vhodných materiálů, které by přiblížily základní dětská práva dětem s mentálním postižením.

Cílový soubor 3 tvořili pedagogičtí pracovníci, kteří pracují s dětmi s mentálním postižením a jsou zaměstnanci zařízení uvedené v kapitole 3.2. Celkem bylo osobně rozdáno 56 dotazníků, vráceno bylo 37 dotazníků, což činí návratnost 66%. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 29 žen a 8 mužů, viz graf 13. Otázka č. 2 zjišťovala, jak dlouho pracují respondenti s dětmi s mentálním postižením. Z odpovědí vyplynulo, že zastoupení pracovníků podle délky jejich pracovního zařazení a předpokládá se i podle zkušeností je rovnoměrné, viz graf 14. Dotazník obsahoval otázky týkající se názorů pedagogických pracovníků na znalosti dětí s mentálním postižením o svých právech, otázky na možnosti čerpání nových informací a dotazy na materiály, které respondenti využívají při výuce dětských práv. Většina, tedy 73% respondentů se domnívá, že děti s mentálním postižením nemají dostatečné znalosti o svých právech. Na druhou stranu 62% pedagogických pracovníků uvádí, že mají dostatek časového prostoru se výuce dětských práv věnovat a třetina tázaných, což je 35% se domnívá, že děti samy mají zájem se dozvědět více o svých právech. Na otázku odkud čerpají respondenti informace k této problematice většina uvádí internet, odborné časopisy, brožury a letáky, viz graf 15. Podobně jako respondenti cílového souboru 2, tak i pedagogičtí pracovníci se ve 100% domnívají, že je dětem potřebné zdůrazňovat i jejich povinnosti. Za nejdůležitější práva, která se týkají dětí s mentálním postižením považují respondenti právo na ochranu proti týrání, zneužívání a násilí, právo na plnohodnotný život, právo na život v rodině a právo na důstojné zacházení, viz graf 17. Jak vyplývá z odpovědí na otázku č.8, nejčastější pomůckou při výuce a

povídání si o dětských právech jsou materiály a informace z internetu, vlastní zkušenost, učitelé občanské nauky využívají učebnice pro tento předmět, pedagogové uvádějí i dokument Úmluvu o právech dítěte a pracovní listy Ahoj Úmluvo, viz graf 18. Na otázku o představě jak dětem přiblížit jejich práva, odpovědělo 54% respondentů, že o tom nepřemýšleli a 46% uvedli některá možná řešení, viz graf 19. Jako neúčinnější metoda přiblížení dětských práv dětem s mentálním postižením se jeví názorné předvedení životních situací a následné zapojení dětí do děje scénky. Další možnosti jsou povídky, obrázkové knihy a několik respondentů zmínilo i krátké filmové zpracování problematiky dětských práv. Vzhledem k tomu, že není vypracována žádná metodika k výuce dětských práv pro děti s mentálním postižením, vyplynulo z dotazníkového šetření několik zajímavých námětů na obsáhlejší zpracování tohoto tématu. Na otázku zda existuje dostatek materiálů, jak přiblížit dětem jejich práva, odpovědělo ano, spíše ano 13 respondentů, to je 35% a 24 respondentů, tedy 65% se domnívá, že není dostatek materiálů k této problematice. Na závěrečnou otázku, zda by přivítali pedagogičtí pracovníci metodickou pomůcku, která by jednoduše pomohla dětem s mentálním postižením přiblížit základní dětská práva, odpovědělo 97% ano. Z výsledků vyplývajících z dotazníkového šetření vyplývá, že hypotéza 3 byla potvrzena.

Na základě informací zjištěných během rozhovorů s dětmi a dotazníkového šetření u veřejnosti a pedagogických pracovníků jsem vytvořila návrh na metodický list, který může sloužit jak rodičům, tak pedagogům a vychovatelům k přiblížení právní problematice dětem s mentálním postižením, viz příloha 6. Jedná se o návod jak s dětmi začít mluvit o jejich základních dětských právech, obsahuje jednoduché okruhy situací, na kterých je možné postavit rozsáhlejší komunikaci.

6. Závěr

Cílem této práce bylo zjistit u dětí s mentálním postižením jejich povědomí o dětských právech. Dále mělo být zjišťováno právní povědomí u rodičů těchto dětí a veřejnosti. U souboru pedagogických pracovníků bylo cílem zjistit, zda mají dostatek vhodných materiálů pro výuky dětského práva, které by jednoduchým způsobem přiblížil tuto problematiku dětem se sníženou rozumovou schopností. Na základě získaných informací bylo hlavním cílem práce vytvoření metodického listu pro lepší usnadnění počáteční komunikace rodiče, pedagoga či vychovatele a dítěte s mentálním postižením o jeho základních dětských právech.

Cíl práce byl splněn. Při realizaci výzkumu byla použita metoda dotazování a technikou sběru dat byl řízený rozhovor, pro cílový soubor dětí s mentálním postižením, pro další dva soubory technikou sběru dat byl anonymní dotazník. Výzkum probíhal v pěti zařízeních pro děti s mentálním postižením. Jediný problém, který se vyskytl při realizaci výzkumu, byla velmi malá spolupráce a odezva ze strany rodičů dětí, které byly zahrnuty do výzkumu, o čemž se zmiňuji v předešlé kapitole. Ve školách a ostatních zařízeních jsem se setkala ze strany zaměstnanců s ochotou spolupracovat.

Výsledky přinesly zjištění, že děti nedokáží definovat, co je právo. Avšak umí svá práva, v závislosti na postižení, v běžném životě využít správným způsobem, chápou je jako určitá pravidla a uvědomují si co je „dobré“ a co je „špatné“. Je však důležité nabyté vědomosti neustále opakovat a rozšiřovat. Jako stěžejní se mi jeví myšlenka komplexní péče o děti s mentálním postižením, jak ze strany pedagogů, tak především ze strany rodičů. Děti by měly být utvrzovány v pocitu bezpečí a měly by svá základní dětská práva znát a užívat. To znamená neustále upevňovat sebevědomí dětí s hendikepem, aby mohl následovat integrační proces do běžné společnosti a tím naplnit současné celosvětové trendy.

Výzkumné výsledky, které se týkaly povědomí veřejnosti přinesly pro mne překvapivé zjištění. Obecně u laické veřejnosti lze konstatovat, že lidé dětská práva neznají, s dokumentem OSN Úmluva o právech dítěte se neměli možnost nikde setkat. Zde bych viděla řešení ve větší osvětě a snaze státních i nestátních organizací, které se zabývají lidskými právy, o rozšíření povědomí veřejnosti o dětských právech. A to především

prostřednictvím médií, krátkými spoty v TV, plakáty apod. Odborná veřejnost, v tomto případě studenti kombinovaného studia zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity, prokázali velmi dobrou znalost problematiky práv dítěte. Celkové výsledky dotazníkového šetření pozvedli v pozitivním směru.

Z výsledků dotazníkového šetření, zda existuje vhodný materiál pro výuku dětských práv pro děti s mentálním postižením, vyplynula potřeba vytvoření ucelené metodiky vzdělávání jedinců s mentálním postižením v oblasti lidských práv. Jak vyplynulo z praxe jednou z nejúčinnějších metod přiblížení určitého tématu dětem s mentálním postižením jsou názorné, praktické ukázky. V tomto případě by se mohlo jednat o předvedení různých životních situací a současné zapojení dětí do hraných scének. Na základě těchto scének je potom možné vysvětlovat, jaké jednání je správné a naopak co je nevhodné. Zde vidím jeden ze směrů, kterým by se výuka práv dětí s mentálním postižením mohla ubírat.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BOLDIŠ,P. *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 (01 0197): část 1 –Citace: Metodika a obecná pravidla.* Verze 3.3[online].11.11.2004, [citováno 7.dubna 2007]. Dostupné z : <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>
2. BOLDIŠ,P. . *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 (01 0197): část 2-Citace:Modely a příklady u jednotlivých typů dokumentů.* Verze 3.0 [online].11.11.2004, [citováno 7.dubna 2007]. Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>
3. *Co jsou to lidská práva?.*[online] . [citováno 7.listopadu 2006]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz /vychova/cast.php?idPart=1>
4. DAVID,R.*Práva dítěte.*1.vydání.Olomouc:Nakladatelství Olomouc,1999.175s.ISBN 80-7182-076-8
- 5.DUNOVSKÝ,J.*Sociální pediatrie-vybrané kapitoly.*1.vydání.Praha:Grada Publishing,1999.284s.ISBN 80-7169-254-9
6. DUNOVSKÝ,J. Úmluva o právech dítěte a práva dětí v České republice.In: *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1.mezinárodní konference o dětských právech, Třeboň 29.-30.května 2002.*1.vydání.České Budějovice:Jihočeská univerzita.Zdravotně sociální fakulta,2002. s.5-15.
7. DUNOVSKÝ,J.Úmluva o právech dítěte OSN a jeho ochrana v ČR podle hodnocení Výboru OSN pro práva dítěte.In: *Sborník referátů 11. celostátního kongresu k sexuální výchově v České republice.* 2003. s.13-19.
8. EICHLER,B.,RYSKA,R.,SVOBODA,V.*Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky,neformální logiky.*3.vydání.Praha:Fortuna,2003.168s.ISBN 80-7168-787-1
9. HARINEKOVÁ,M.,STEMPELOVÁ,J. *Poruch psychického vývinu u dětí a dospívajících.*Trnava: Trnavská univerzita, 2003. 133 s. ISBN 80-89074-74-X
10. HART,H.L.A.*Pojem práva.*Přel.P.Fantys.1.vydání.Praha: Prostor,1997.316s.Obzor. Sv.51.Přel.z:The Concept of Law.ISBN 80-7260-103-2
11. JANKOVSKÝ,J.*Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením.*1.vydání.Praha:Triton,2001.142s.ISBN 80-7254-192-7

12. *Lidská práva- definice lidských práv*. [online] 2002-2006 [citováno 15. února 2007]. Dostupné z: http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_prava.asp
13. LOPATKA, A. Význam Úmluvy o právech dítěte. In: *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2001. 222s. ISBN 80-7040-531-7
14. MATĚJČEK, Z. . *Co děti nejvíce potřebují*. 3. vydání. Praha: Portál, 2003. 108s. ISBN 80-7178-853-8
15. MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000, 185s. ISBN 80-85912-29-5
16. *Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize*. Duševní poruchy a poruchy chování. 2. vydání. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2000. 306s. ISBN 80-85121-44-1
17. NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 2. vydání. Praha: Portál, 2006. 159s. ISBN 80-7367-174-3
18. PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky-komentář*. Praha: Linde, 2002. 1164s. ISBN 80-7201-391-2
19. PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vydání. Brno: Paido, 2006. 404s. ISBN 80-7315-120-0
20. RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 313s. ISSN 80-244-0873-2
21. STRÁNSKÁ, H. Speciálně pedagogická diagnostika. In: *Speciálně pedagogická centra. Sborník přednášek z celostátního semináře Zadov 1996*. České Budějovice: Pedagogické centrum, 1997. s. 27-34.
22. ŠILHANOVÁ, L. *Práva dětí* [online] .2005, [citováno 11. května 2006]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/print.php?rid=126&cid=695>
23. ŠUSTROVÁ, M. *Mentálne postihnutie: sociálna práca s mentálne postihnutými*. Trnava: Slovak Academic Press, 1999. 105s. ISBN 80-88908-30-2
24. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. vydání. Praha: Portál, 2006. 198s. ISBN 80-7367-060-7
25. ŠVARCOVÁ, I. Nové trendy ve vzdělávání dětí, mládeže a dospělých s mentálním postižením. In: *Speciálně pedagogická centra. Sborník přednášek z celostátního semináře Zadov 1996*. České Budějovice: Pedagogické centrum, 1997. s. 11-17

26. TOMÁŠKOVÁ,P et al.*Práva dětí* [online].2001,[citováno 5.listopadu 2006].
Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006031502>
27. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.vydání.Praha:
Portál,2004.872s. ISBN 80-7178-802-3
28. VALENTA,M.,MULLER,O.*Psychopedie*..vydání.Praha:Parta,2003.443s.ISBN 80-
7320-039-2
29. VELEMÍNSKÝ,M.a kol.*Vybrané kapitoly z pediatrie*.5.vydání.České Budějovice:
Jihočeská univerzita,2005.136s.ISBN 80-7040-813-8
- 30.Vyhláška č.120/1976Sb.[online]. [citováno 15.února 2007]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/sbirka/1976/sb23-76.pdf>
31. VYSOKAJOVÁ,M.*Hospodářská, sociální,kulturní práva a zdravotně postižení* .
1.vydání.Praha:Karolinum,2000.139s.ISBN 80-246-0057-9
32. *Úmluva o právech dítěte* [online].2007,[citováno 15.března 2007]. Dostupné z
<http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=31&zp=1>
33. Zdravotní postižení [online].26.5.2005, [citováno 15.března 2007]. Dostupné z:
<http://www.diskriminace.cz/do-postizeni/>
34. Zákon č.104/1991 Sb. *Úmluva o právech dítěte* [online].2007,[citováno 15.března
2007]. Dostupné z: <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=34&zp=1>

8. Klíčová slova

Dětské právo

Úmluva o právech dítěte

Mentální postižení

Základní škola praktická

Základní škola speciální

Speciálně pedagogické centrum pro děti s mentálním postižením

9. Přílohy

Příloha 1

Baterie otázek pro řízený rozhovor

1. Jsi chlapec dívka ?

2. Je mi let a chodím do třídy.

3. Učíte se ve škole co se smí a nesmí dělat?
ano ne nevím

4. Je správné říkat nahlas co si myslíš, i když s tím ostatní nemusí souhlasit?
ano ne nevím

5. Když by ti někdo nabízel alkohol a cigarety, vzal by sis ?
ano ne nevím

6. Když tě osloví cizí člověk na ulici a bude chtít, aby jsi s ním odešel někam, kde to neznáš. Půjdeš s tímto cizím člověkem ?
ano ne nevím

7. Myslíš, že je správné, když ti kamarád nechce vrátit věc, kterou jsi mu půjčil, například rádio?
ano ne nevím

8. Dovolil /a bys někomu cizímu, aby tě koupal ve vaně?
ano ne nevím

9. Můžeš poradit dospělému člověku, když si s něčím neví rady?
ano ne nevím

10. Je správné lhát a vymýšlet si?
ano ne nevím

11. Může si dítě jako jsi ty vybírat s kým bude kamarádit ?

ano ne nevím

12. Dodržujete doma pravidla slušného chování?

ano ne nevím

13. Každý má svoje jméno. Představ si, že bychom jména neměli. Je správné, že může každý mít svoje jméno ?

ano ne nevím

14. Určitě jsi již někdy dostal dopis. V adrese je napsané pouze tvoje jméno. Může dopis, který je určený pouze pro tebe, otevřít a číst někdo jiný?

ano ne nevím

15. Je správné, když tě někdo bezdůvodně napadne a bije ?

ano ne nevím

16. Máš ve škole nějakou povinnost? ano ne nevím

Jakou ?.....

.....

17. Máš doma také povinnost? ano ne nevím

Jakou ?.....

.....

18. Máš doma, ve škole, kdekoli nějaké právo? ano ne nevím

Jaké?.....

.....

19. Musí se děti řídit pravidly, které jim určují co mohou dělat a co dělat nemohou (např. školní řád)?

ano ne nevím

Příloha 2

Dobrý den,

jmenuji se Eva Czinegová a jsem studentka 3. ročníku kombinovaného studia zdravotně sociální fakulty na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Tématem mé závěrečné práce jsou dětská práva jedinců s mentálním postižením. Dovoluji si vás tímto požádat o vyplnění dotazníku, je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity pouze ve výzkumné části mé bakalářské práce.

Předem děkuji za vaši spolupráci.

1. Jste žena muž

2. Máte vlastní dítě / děti? ano ne

3. Domníváte se, že děti mají dostatečné povědomí o svých právech ?
ano ne

4. Měl /a jste vy sám/sama možnost seznámit se s dětskými právy ?
ano ne

5. Pokud ano, kde jste se seznámil s problematikou dětských práv ?

- přednášky, kurzy
- internetový zdroj
- odborné časopisy
- informativní brožury, letáky (např. nadace naše dítě)
- jiné , uveďte, prosím, jaké :

6. Měl /a jste možnost se seznámit s dokumentem OSN – Úmluva o právech dítěte ?
ano ne

7. Pokud ne, domníváte se, že by vás mohl zajímat obsah této úmluvy?
ano ne

8. Dokázal/ a by jste vyjmenovat některá dětská práva?

-
-
-
-

9. Měl /a jste možnost se s dětmi o jejich právech bavit ?

ano ne

10. Domníváte se , že děti samy mají zájem dozvědět se více o svých právech ?

ano ne nemohu posoudit

11. Úmluva o právech dítěte hovoří pouze o právech dětí. Domníváte se, že je potřebné dětem zdůrazňovat i jejich povinnosti?

ano ne

12. Domníváte se, že existuje dostatek materiálů jak přiblížit dětem problematiku dětských práv?

ano ne nemohu posoudit

13. Máte představu jak nejlépe přiblížit dětem jejich práva ?

- ne, zatím jsem o tom nepřemýšlel /a
- ano, mám tuto představu :

.....
.....

Poznámka:

Děkuji za vyplnění

Příloha 3

Dobrý den,

jmenuji se Eva Czinegová a jsem studentka kombinovaného studia zdravotně sociální fakulty na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Tématem mé závěrečné práce jsou dětská práva jedinců s mentálním postižením. Dovoluji si vás tímto požádat o vyplnění dotazníku, je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity pouze ve výzkumné části mé bakalářské práce.

Předem děkuji za vaši spolupráci.

1. Jste žena

muž

2. Pracujete s dětmi s mentálním postižením :

méne než 5 let

více než 5 let

více než 10 let

3. Domníváte se, že povědomí o dětských právech je u vašich svěřenců dostatečné ?

spíše ano

ano

spíše ne

ne

4. Máte při výuce dostatek časového prostoru se s dětmi o jejich právech bavit ?

spíše ano

ano

spíše ne

ne

5. Mají samy děti zájem dozvědět se více o svých právech ?

spíše ano

ano

spíše ne

ne

6. Odkud čerpáte informace k této problematice ?

• přednášky, kurzy

• internetový zdroj

• odborné časopisy

• informativní brožury, letáky (např. nadace naše dítě)

• jiné , uveďte, prosím, jaké :

7. Úmluva o právech dítěte hovoří pouze o právech dětí. Domníváte se, že je potřebné dětem zdůrazňovat i jejich povinnosti?

spíše ano ano spíše ne ne

8. Vypište, prosím, dětská práva, která se vám zdají být nejdůležitější v životě dětí s mentálním postižením :

-
-
-
-
-

9. Jakou pomůcku pro vysvětlení dětských práv dětem s mentálním postižením nejvíce používáte ?

Prosím uveďte :

10. Domníváte se, že máte dostatek materiálů jak přiblížit problematiku dětských práv dětem s mentálním postižením ?

spíše ano ano spíše ne ne

11. Na základě vašich zkušeností, máte představu jak nejlépe přiblížit dětem s hendikepem jejich práva ?

- ne, zatím jsem o tom nepřemýšlel/la
- ano, mám tuto představu :

.....
.....

12. Přivítal/a by jste metodickou pomůcku, která by jednoduše přiblížila dětem s mentálním postižením jejich práva ?

ano ne

Poznámka:

Děkuji za vyplnění

Příloha 4

OBSAHOVÁ STRÁNKA

(tj. jednotlivé složky osobnosti, tj. složku motorickou, rozumovou, verbální, sociální, citovou)

1. motorika

- hrubá motorika
- pohyblivost, pohybová koordinace, manipulace s předměty
- hygiena, sebeobsluha
- lateralita
- uchopování
- rozvoj jemné motoriky (grafomotorika)
- stříhání, pracovní činnosti
- kresba
- koordinace oko — ruka

2. rozumová oblast

- myšlení (konkrétní, předmětné, emoční)
- pojem příčina – následek
- paměť
- pozornost
- úroveň zobecňování, analýzy
- tvoření skupin
- orientace v prostoru a čase
- srovnání, třídění

3. verbální složka

- artikulace hlásek
- skladba řeči
- slovní zásoba
- tempo řeči
- melodie
- sociální užití řeči

4. sociální oblast

- vztahy k dětem a dospělým
- obsahová stránka hry (úlohová, ved. skupiny ...)
- tematická a spontánní kresba
- chování (vyrovnané, labilní, vzdorovité)
- aktivita x pasivita
- negativismus x egocentrismus

5. citová oblast - dítě je

- impulsivní
- spontánní
- hravé
- má nereálné představy
- láska k prostředí
- estetické cítění
- střídání nálad
- plačtivé, přichylnost k rodičům

6. posuzování školní zralosti

věk a ukazatel tělesný (lékař – výška, hmotnost, ...)

ukazatel psychický:	diferenciální schopnost vnímání	pozorovací schopnost
	vývoj logického myšlení	soustředěnost
	emociální a sociální zralost	schopnost zapamatování
	grafomotorika, kresba	koordinace oko x ruka

orientační test školní zralosti

Komunikační systém MAKATON

MAKATON je jazykový program, který poskytuje základní prostředky komunikace a podněcuje jak rozvoj mluvené řeči, tak i porozumění pojmům u dětí a dospělých s komunikačními problémy.

MAKATON byl navržen logopedkou Margaret Walker a psychiatrickými konzultanty Kathy Johnston a Tony Cornforthem z Královské asociace pro pomoc neslyšícím ve Velké Británii. Postupně se vyvíjel a v sedmdesátých letech byl upraven do dnešní podoby. V současné době je M. Walker ředitelkou MAKATON Vocabulary Development Projekt v Londýně.

Tým tvůrců systému MAKATON pracoval původně s dětmi s mentálním postižením a autismem, které nebyly neslyšící, ale nekomunikovaly mluvenou řečí a špatně jí rozuměli. Později začal být tento systém využíván pro potřeby komunikace zejména u osob s těmito typy postižení:

- neslyšících dospělých a dětí s mentálním postižením;
- slyšících dětí a dospělých s mentálním postižením, kteří nekomunikují mluvenou řečí a špatně jí rozumějí;
- dospělých a dětí s mentálním a tělesným postižením;
- dětí s autismem;
- malých neslyšících dětí;
- dětí s problémy artikulace, např. artikulační dyspraxií, jako dočasný stresu zbavující prostředek komunikace během intenzivní výuky artikulované řeči a jako pomocný prostředek nácviku napodobování;
- některých kórtavých osob s cílem omezit stres při komunikaci do doby, než další léčba přinese výsledky;
- některých dospělých osob trpících komunikačními problémy následkem úrazu mozku nebo mozkové mrtvice;
- dětí s potížemi v učení při objasňování významu pojmů a jejich zapamatování.

Slovník MAKATON je jazykový program, nikoli jen znakový jazyk nebo znakovací systém; užívá znaky, doplněné mluvenou řečí a symboly.

Znaky MAKATON pocházejí buď z přirozeného znakového jazyka komunity neslyšících (tak je tomu např. ve Velké Británii, kde to jsou znaky z British Language), nebo znaky ze znakových systémů užívaných ve vzdělávání neslyšících (např. v Austrálii a na Novém Zélandě, kde jsou znaky převzaty ze znakového systému Signed Australasian a přiřazeny ke slovníku MAKATON). V obou případech budou znaky, užívané ve Slovníku MAKATON, totožné s těmi, které užívají neslyšící lidé v určité kultuře. Znaky MAKATONU jsou v každé zemi před zavedením systému pečlivě vybírány a standardizovány.

Symboly MAKATON, které se používají v některých případech zároveň se znaky, umožňují použít vícesmyslový přístup v komunikaci. Mohou být užívány jako primární prostředek komunikace, jako pomůcka přispívající k rozvíjení jazyka i jako pomoc při rozvoji čtenářských dovedností. I symboly je zapotřebí v některých případech upravit pro použití v rozdílném kulturním prostředí, než pro které byly původně zavedeny.

Při počátečním užívání jazykového programu MAKATON je vhodné používat současně znaky, symboly i mluvenou řeč; je potřebné zjistit, které modalitě dává osoba s postižením přednost a která je pro ni největším přínosem. U někoho vyjde během času jasně najevo, že dává přednost jedné z modalit (například znakům a mluvené řeči), pro jinou osobu může být užitečnější kombinace znaků, symbolů a mluvené řeči.

Příloha 5

Komunikační systém MAKATON - ZNAKY

"MÁMA" - "MATKA"
dvakrát ťuknout

"TÁTA" - "OTEC"
dvakrát ťuknout

"BRATR"
třít klouby o sebe

Komunikační systém MAKATON - SYMBOLY

"MATKA"

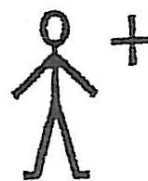
"OTEC"

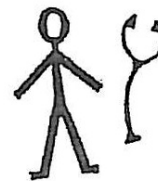
"BRATR"

"SESTRA"

"ZDRAVOTNÍ
SESTRA"

"LÉKAŘ"

CO JSOU TO LIDSKÁ PRÁVA?

**Každý člověk má nárok na práva už jen tím, že se narodil
a je lidskou bytostí.**

**PRÁVA jsou věci, které můžeme mít
věci, které můžeme dělat**

Tyto věci existují, aby nás chránily a pomáhaly nám

**Každé dítě na světě má svá dětská práva. Jsou sepsána v dokumentu
OSN – ÚMLUVA O DĚTSKÝCH PRÁVECH**

Máš právo na své vlastní jméno

(všichni s kým se v životě potkáš tě musí oslovovat tvým vlastním jménem, které jsi dostal/a , když jsi se narodil/a ; je nesprávné , když se děti navzájem hanlivě oslovují)

Máš právo žít se svými rodiči, žít v rodině, mít svůj domov

(oba tví rodiče jsou ve tvém životě stejně důležití, máma je starostlivá a pečující, s tátou je někdy více legrace, ale umí být i přísný, dítě má vyrůstat v prostředí, kde je mu dobře a kde ho mají rádi)

Máš právo učit se a vzdělávat

(vzpomínáš si na dobu, kdy jsi byl malé dítě a neznal jsi žádná písmenka a číslice? Okolnímu světu člověk tolik nerozuměl. Je moc důležité naučit se číst, psát a počítat a mít možnost dozvědět se něco nového)

Máš právo na život v bezpečí

(nikdo ve tvém životě, ani lidé, které znáš ti nesmí ubližovat, způsobovat ti bolest, nesmí tě nutit dělat věci, které vůbec dělat nechceš)

Máš právo říkat co si myslíš, mít svůj názor

(i ty můžeš říci svůj názor, nápad, i když nemusí být správný; dospělí nemusí mít vždy ve všem pravdu, je důležité spolu mluvit a hledat nejlepší řešení, bez agresivity a nepřátelství)

Máš právo na volný čas a kamarády

(mít kamaráda s kterým si rozumím je báječná věc, můžeš si s ním povídat, chodit do kina, společně si hrát na hřišti, můžete chodit tančit nebo cvičit)

Máš právo na zdravý život

(každé dítě musí mít ve svém životě dostatek zdravého jídla, pití, čisté oblečení a možnost se každý den umýt, nejlépe mýdlem a teplou vodou)